

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра економічної експертизи та аудиту бізнесу

ДАНИЛЮК Софія Володимирівна

**ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ**

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
магістерська програма – Економічна експертиза та аудит бізнесу

ДИПЛОМНА РОБОТА

за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Виконала студентка групи ОЕЕзм -22

Данилюк Софія Володимирівна

Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
старший викладач
Голінач Людмила Іванівна

Тернопіль – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК	
1.1. Економічний зміст інтелектуальної власності, її види, значення.....	6
1.2. Юридична інтерпретація інтелектуальної власності.....	10
1.3. Трансформація інтелектуальної власності: історичний аспект	21
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ВІДОБРАЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАНСОСТІ У СИСТЕМІ ОБЛІКУ	
2.1. Алгоритм оцінки інтелектуальної власності.....	27
2.2. Особливості відображення в системі обліку об'єктів інтелектуальної власності.....	34
2.3. Узагальнення та інтерпретація інформації про інтелектуальну власність у корпоративній звітності.....	51
Висновки до розділу 2	58
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЕКСПЕРТИЗА	
3.1. Організація та етапи здійснення економічної експертизи інтелектуальної власності	60
3.2. Методика проведення експертного дослідження інтелектуальної власності	68
3.3. Проблемні питання економічної експертизи інтелектуальної власності та способи їх вирішення	74
Висновки Розділу 3.....	93
ВИСНОВКИ	94
СПОСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Нематеріальні активи є унікальною економічною категорією, основними властивостями якої згідно з проведеним дослідженням є відсутність або другорядність матеріальної форми, що пов'язано з домінантністю інтелектуальної (нематеріальної) складової, та наявність впливу на процес їхнього використання суб'єктами господарювання.

У звітності вітчизняних підприємств нематеріальні активи займають все ще дуже незначне місце, що зумовлено як відсутністю підходів до їх виявлення так і до їх обліку. На сьогодні такі методики у вітчизняній практиці зовсім не розроблені. Зарубіжні методики з цієї тематики теж викликають неоднозначні думки.

З-поміж науковців, які достатню увагу приділяють дослідженню цього питання, можна назвати таких: П. С. Безруких, В. А. Коноплицький, С. Ф. Покропивний, В. Сонко, Е. А. Аренс, Т.В. Барановська, С.Л. Береза, а також в працях зарубіжних авторів Р.В. Алборов, А.А. Єфремова, С.А. Ніколаєва тощо. Г. Ступнікер, В. Первушин, Р. Косцик, М. Коваженков, Я. Бганцева, Є. Усова, А. Лихолетов, В. Лихолетов, М. Пестунов розглядають проблеми управління ОІВ у складі нематеріальних активів. В свою чергу, Л. Бражна, Н. Гришко, Ю. Скубак, І. Жураковська, Г. Нагорняк, І. Нагорняк, О. Височан, Н. Столярчук, Ю. Серпенінова розкривають облікові аспекти окремих ОІВ або етапів їх використання у процесі господарювання.

Метою дослідження є економічна сутність інтелектуальної власності підприємства, як складової нематеріальних активів, підходів до аналізу їх структури та руху в процесі господарської діяльності.

Зазначена мета зумовлює формулювання та вирішення таких завдань:

- визначити економічну сутність поняття «інтелектуальна власність», «нематеріальні активи» та напрямків їх класифікації;
- окреслити проблемні питання оцінки нематеріальних активів;

- дати визначення інтелектуального капіталу та його ролі в системі конкурентних переваг підприємства;
- розкрити методика синтетичного та аналітичного обліку руху та використання нематеріальних активів;
- розкрити методичні підходи до переоцінки нематеріальних активів та шляхи їх вдосконалення;
- визначити підходи до здійснення аудиту нематеріальних активів та елементів інтелектуального капіталу.

Об'єктом дослідження виступає процес обліку та методика проведення економічної експертизи об'єктивності облікової інформації про права інтелектуальної власності ТОВ «Автотехсервіс».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів економічної експертизи нематеріальних активів ТОВ «Автотехсервіс».

Методи дослідження. Для одержання достовірних результатів проведеного дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: діалектичний, логічний – для пояснення сутності поняття «інтелектуальна власність»; конкретизації – у процесі класифікації видів інтелектуальної власності; формалізації – для узагальнення нормативно-правової бази з обліку та експертизи інтелектуальної власності; аналогії – з метою побудови структурно-логічної схеми аналітичного обліку інтелектуальної власності.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти, первинні документи та звітність підприємств, міжнародні та національні стандарти обліку, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів, довідково-інформаційні видання, інтернет-ресурси, праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань обліку, експертизи інтелектуальної власності підприємств.

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні методики обліку та економічної експертизи таких специфічних категорій нематеріальних активів, як об'єкти інтелектуальної власності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо удосконалення бухгалтерського обліку та експертизи об'єктів інтелектуальної власності.

Публікації. Результати випускної кваліфікаційної роботи, висновки та пропозиції автора викладені у двох публікаціях:

- «Principles of corporate reporting», збірник наукових праць студентів кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу;
- «Юридична інтерпретація інтелектуальної власності» збірник наукових праць VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія».

Структура та обсяг роботи. Основний зміст роботи викладений на 106 сторінках комп'ютерного тексту. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 85 найменувань, містить таблиці, рисунки та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК

1.1. Економічний зміст інтелектуальної власності, її види, значення

В кожній людині є потреби, завдяки яким вона працює і саме ці потреби є основним чинником активності людини. Наведемо основний перелік потреб, які в себе включають:

- 1) органічні та матеріальні (їжа, одяг, захист тощо);
- 2) духовні та культурні (соціальні, пізнавальні, естетичні тощо).
- 3) соціальні (праця, спілкування, місце в суспільстві тощо)

Людина намагається зробити все, щоб задовольнити ці потреби і зробити життя максимально комфортним. Таким чином проявляється творчість людини, нестандартне мислення і багато інших якостей, які виражають себе при певних обставинах, зовнішніх та внутрішніх факторах тощо. Зокрема частиною 2 статті 41 Конституції України передбачено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Згідно з частиною 2 статті 54 Конституції, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Отже, інтелектуальна власність – це результат інтелектуальної, творчої діяльності однієї людини (автора, виконавця, винахідника тощо) або кількох осіб. Цивільний кодекс України визначає поняття «право інтелектуальної власності», відображає його співвідношення з правом власності на річ, визначаються об'єкти, суб'єкти права, зміст майнових і особистих немайнових прав інтелектуальної власності, підстави їх виникнення, умови використання

об'єктів інтелектуальної власності і передачі прав на них, визначаються наслідки порушення права інтелектуальної власності і способи судового захисту. Цивільний кодекс також дає перелік об'єктів права інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності у найширшому розумінні означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших галузях. Але доцільнішим визначення інтелектуальної власності через зазначення об'єктів інтелектуальної власності:

- авторські права (літературні, художні, аудіо-, відео- твори, комп'ютерні програми, бази даних, карти, фотографічні твори);
- суміжне право;
- право промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, товарні знаки);
- фірмові та комерційні найменування;
- географічні зазначення;
- сорти рослин та породи тварин;
- топографії інтегральних мікросхем;
- комерційна таємниця.

Законодавство, яке визначає права на інтелектуальну власність, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом нематеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством.

Поняття «Інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у галузі науки, виробництва, мистецтва і літератури.

За ст.41 Конституції України кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може

використовувати або поширювати зазначені результати без згоди їх власника лише за винятками, встановленими законами.

Аналізуючи суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності, можна дійти висновку, що інтелектуальна власність – це результати творчої діяльності будь-якої фізичної особи. Її об'єктом є не матеріальні носії, в яких реалізовані результати творчості, а саме ті ідеї, думки, міркування, образи, символи тощо, які реалізуються чи втілюються у певних матеріальних носіях.

Право інтелектуальної власності складають дві групи прав суб'єкта і наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Право інтелектуальної власності, які складають дві групи прав суб'єкта

Особисті немайнові права	Майнові права
➤ право на визнання творцем;	• право на використання об'єкта права інтелектуальної власності
➤ право зазначати чи не зазначати, дозволяти зазначати чи не дозволяти зазначати своє ім'я (псевдонім) при використанні об'єкта права інтелектуальної власності	• право перешкоджати використанню об'єкта права інтелектуальної власності
➤ інші особисті немайнові права;	• право на розпорядження правом інтелектуальної власності
	• інші майнові права

Види об'єктів інтелектуальної власності поділяються на такі групи:

1) об'єкти авторського права: літературний твір, музичний твір, твір зображувального мистецтва, твір декоративно-прикладного мистецтва, твір архітектури, твір картографії, фотографічний твір, складений твір, база даних, комп'ютерна програма, аудіо-візуальний твір, сценічний твір, твір у сфері науки, твір у перекладі твір у переробці.

2) об'єкти суміжних прав: виконання твору, фонограма, відеограма, передача організації мовлення.

3) об'єкти права промислової власності:

а) результати винахідницької та раціоналізаторської роботи: винахід, корисна модель, помислів зразок, раціоналізаторська пропозиція, топографія інтегральної мікросхеми.

б) засоби індивідуалізації товарів та учасників господарського обігу: доменне ім'я, знак для товарів та послуг, зазначення походження товару, комерційне найменування, промисловий зразок.

4) особливі об'єкти інтелектуальної власності: наукове відкриття, сорт рослин, порода тварин, комерційна таємниця.

5) фольклор й традиційні знання.

Перелік об'єктів права інтелектуальної власності не є вичерпним. З розвитком людської цивілізації будуть з'являтися все нові й нові об'єкти права інтелектуальної власності, насамперед у галузі інформаційних технологій, генної інженерії тощо[6, с. 21].

Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені. Таке широке визначення охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новини, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток

Більшість дослідників та практиків приходять до думки, що на рівні організації інтелектуальний капітал є сума трьох складових: людський капітал, структурний капітал, споживчий капітал.

Відповідно до Закону України "Про власність" суб'єктами права інтелектуальної власності визначаються громадяни, юридичні особи і держава. Держава може стати суб'єктом зазначення прав у чітко визначених законом випадках [1, с. 57-59].

Суб'єкти права інтелектуальної власності – це творці об'єкта права інтелектуальної власності та інші особи, яким належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Серед суб'єктів права інтелектуальної власності особливе місце належить творцям: автору, виконавцю, винахіднику, раціоналізатору. Саме від творців це право може передаватися юридичній особі. Якщо охоронний документ на об'єкт права інтелектуальної власності

втратив юридичну силу, то цим об'єктом може скористатися будь-яка фізична чи юридична особа, тобто він стає суспільним надбанням.

Згідно зі Статтею 441 Цивільного кодексу України використанням твору є його: опублікування (випуск у світ); відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; переклад; переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни; включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій; публічне виконання; продаж, передання в найм (оренду); імпорт його примірників, перекладів, переробок тощо.

Однак, завдяки технічному прогресу способів використання твору дуже багато і вони можуть бути найрізноманітнішими, тому даний перелік із часом буде доповнюватися.

1.2. Юридична інтерпретація інтелектуальної власності.

У наш час роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростає, вона давно вже стала найбільш цінним капіталом людства. В усьому світі інтелектуальна власність є об'єктом цивільного обороту. В силу істотного значення інтелектуальної діяльності і особливо її результатів для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства попит на неї також інтенсивно зростає. Вона часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживання, недозволеного використання, тому потребує надійної і ефективної правової охорони. Питання охорони і використання інтелектуальної власності в сучасних умовах переходу до ринкових відносин починають відігравати все важливішу роль у комерційній, підприємницькій і виробничій діяльності підприємств та установ України усіх форм власності.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на договірній основі. Відповідно до ст. 1107 ЦК України розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може здійснюватися на підставі таких договорів:

- 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

2) ліцензійний договір;

3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;

4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;

5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. До таких інших договорів належать:

✓ договір про розподіл майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені при виконанні службових обов'язків і (або) окремого доручення роботодавця;

✓ договір між творцем (творцями) і роботодавцем про передання права на одержання охоронного документа на об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору;

✓ договір між роботодавцем і творцем про винагороду;

✓ договір між співавторами про вклад у створення об'єкта права інтелектуальної власності та розподіл винагороди;

✓ договір про добросовісне заохочення за використання раціоналізаторської пропозиції;

✓ договір застави майнових прав інтелектуальної власності, засновницькі договори щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарських товариств та ін. [47, с. 98].

Елементами договорів у сфері інтелектуальної власності є:

а) сторони договору;

б) істотні умови договору:

- предмет договору;
- ціна договору;
- строк договору;
- територія дії договору;

в) форма договору.

Сторонами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є суб'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіар, автор тощо) та особа, яка виявила бажання використовувати об'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіат, замовник тощо).

Істотними умовами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є:

✓ предмет (об'єкт права інтелектуальної власності, права щодо використання якого передаються за договором; конкретні права, що передаються; способи використання зазначеного об'єкта тощо);

✓ ціна (плата за використання об'єкта права інтелектуальної власності);

✓ строк (період у часі, протягом якого діє договір),

✓ територія використання.

Крім того, за власним бажанням сторони можуть включити у договір й інші умови, без досягнення згоди за якими договір не буде вважатись укладеним.

Предметом договорів у сфері інтелектуальної власності є майнові права інтелектуальної власності на твір, виконання, винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку чи інший об'єкт. Предмет цих договорів може охоплювати передачу всього комплексу майнових прав на відповідний результат творчості чи засіб індивідуалізації (права на використання об'єкта, права дозволяти його використання іншим особам та перешкоджати неправомірному використанню, інших майнових прав інтелектуальної власності) чи надання лише права на використання об'єкта в обсязі і у межах, визначених договором.

Основні нормативні акти, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності:

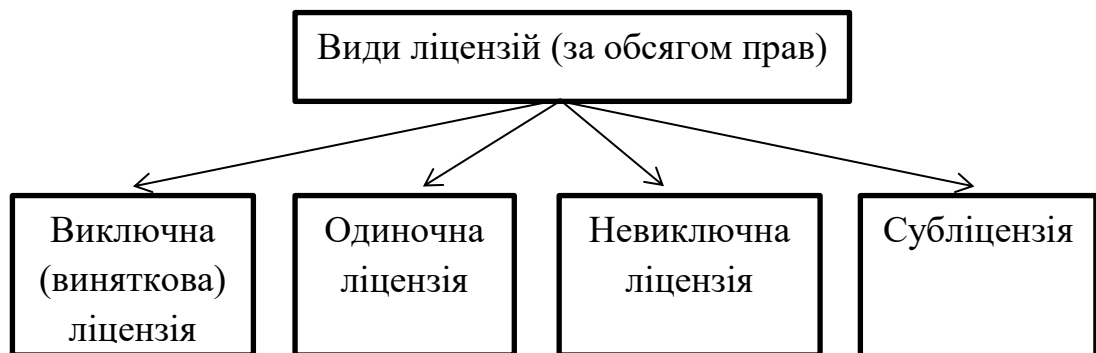
- Конституція України;
- Кодекси України: Цивільний, Господарський та Митний;
- Закон України «Про авторське право і суміжні права»;

- Закон України «Про видавничу справу»;
- Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»;
- Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»;
- Закон України «Про електронний цифровий підпис»;
- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»;
- Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»;
- Закон України «Про інформаційні агентства»;
- Закон України «Про науково-технічну інформацію»;
- Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу»;
- Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»;
- Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»;
- Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»;
- Закон України «Про охорону прав на промислові зразки»;
- Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»;
- Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»;
- Закон України «Про рекламу»;
- Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»;

Договори у сфері інтелектуальної власності мають відповідати загальним цивільно-правовим вимогам до цих документів. Усі ці договори мають укладатися у письмовій формі. За бажанням сторони можуть свій договір засвідчити нотаріально. Сторона договору про передачу права власності на винахід (корисну модель) має право на офіційне загальнодоступне інформування інших осіб про передачу права власності на винахід (корисну модель) або видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі). Таке

інформування здійснюється шляхом публікації відомостей в офіційному бюлетені з одночасним внесенням їх до державного реєстру.

Згідно зі ст. 1108 Цивільного кодексу України, особа, котра має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері. Види ліцензій (за обсягом прав) зображені в рис 1.1.

Рис 1.1. Види ліцензій (за обсягом прав).

Виключна (виняткова) ліцензія видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обумовлена цією ліцензією (інтелектуальну власність використовує лише ліцензіат).

Одиночна ліцензія також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у даній сфері (інтелектуальну власність використовує ліцензіар та ліцензіат).

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності і видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкту у даній сфері (інтелектуальну власність використовує ліцензіар та необмежена кількість ліцензіатів).

Субліцензія – письмове повноваження ліцензіата (надане зі згоди ліцензіара) на використання об'єкта інтелектуальної власності третьою особою.

За об'єктом ліцензії:

- патентні ліцензії (ліцензії на винахід, корисну модель, промисловий зразок);
- ліцензії на торговельні марки;
- ліцензії на компонування топографії інтегральних мікросхем;
- ліцензії на “ноу-хау” (комерційну таємницю);
- ліцензії на селекційні досягнення (сорт рослин, породи тварин);
- ліцензії на використання об’єктів авторського права

За способом охорони:

- патентні;
- безпатентні;
- комплексні.

За способами надання ліцензії:

- обов’язкова;
- відкрита;
- примусова;
- пакетна;
- перехресна.

За суб’єктами ліцензування:

- особиста ліцензія;
- ліцензії підприємств;
- ліцензії корпорації (концерну);
- ліцензії держав.

Відповідно до ч.1 ст. 1112 Цивільного Кодексу України за договором про створення за замовленням і використання об’єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець - письменник, художник тощо) зобов’язується створити об’єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленний строк.

На відміну від ліцензійного договору та договору про передання прав інтелектуальної власності, даний договір укладається ще до моменту створення об’єкта інтелектуальної власності з метою його подальшого використання.

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта інтелектуальної власності, як правило, застосовується у межах системи авторського права, та дещо у меншому масштабі у сфері цивільного обороту об'єктів промислової власності. Результати технічної творчості та засоби індивідуалізації для надання їм правової охорони, на відміну від творів літератури, науки чи мистецтва, мають бути належним чином кваліфіковані як об'єкти промислової власності. Лише після їх державної реєстрації та видачі відповідного правоохоронного документа (патенту чи свідоцтва) можливе використання комплексу прав, що випливають з їх реєстрації. Тому такий договір у сфері промислової власності повинен передбачати не лише створення результату творчості, але і його подальше патентування та використання на підставі одержаного правоохоронного документа.

Правова характеристика: двосторонній, консенсуальний, оплатний.

Особливістю цього договору є те, що потрібно закріпити умови щодо створюваних об'єктів інтелектуальної власності.

Такими умовами може бути:

- вид об'єкта права інтелектуальної власності (літературний, художній чи інший твір);
- винахід, корисна модель чи промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми, сорт рослин тощо);
- якісні характеристики об'єкта права інтелектуальної власності (особливі вимоги щодо змісту, обсягу, функціональності, призначення, зовнішнього вигляду тощо);
- кількісні характеристики об'єкта права інтелектуальної власності;
- строк виконання договору у цілому або частинами (строки подання окремих розділів книги, складових частин комп'ютерної програми тощо).

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. Однак, у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. Майнові права

інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

До порушення права інтелектуальної власності відносяться:

- піратство;
- плагиат;
- несумлінна реєстрація;
- недобросовісна конкуренція;
- підроблення та зміна інформації;
- розмиття торговельної марки.

Тому, слід мати на увазі, що під правову охорону підпадає будь-який результат творчого пошуку, в тому числі й негативний, незалежно від його суспільної цінності. Результати науково-технічної творчості мають бути реалізовані не просто в певній матеріальній формі (креслення, зразок, опис тощо), а й в установленому порядку визнані відповідним державним органом саме тим результатом, на досягнення якого був спрямований творчий пошук.

Винахід має бути описаний у заявці чи відображений у кресленнях. Але для надання йому правової охорони цього мало – він має бути кваліфікований відповідним державним органом України саме як винахід. Без такого визнання і без державної реєстрації заявлена пропозиція не вважається винаходом і їй не надається правова охорона. Результати творчої діяльності, які охороняються авторським правом, спеціальної кваліфікації і державної реєстрації не потребують.

Для одержання правової охорони таких результатів творчої діяльності досить надання їм певної матеріальної форми (рукопис, ноти, інші описи цього результату, завершена скульптура чи рисунок). Третя спільність, яка поєднує зазначені правові інститути, полягає в тому, що простір дії авторських і патентних прав – це територія України. Іншими словами, авторські і патентні права мають територіальний характер, вони діють лише в межах України.

Звідси один дуже істотний висновок: патент, виданий патентним відомством України, дійсний тільки в межах України [30, с. 156-170]

Для того, щоб захистити патентні права українського винахідництва в іншій державі, наприклад у Франції, необхідно цей же винахід запатентувати ще раз, але тепер уже у Франції. Без французького патенту винахід українського винахідника, який буде використовуватися у Франції з дозволу чи без дозволу винахідника, правового захисту у Франції не матиме.

Що стосується авторського права, то ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує, що дія цього Закону поширюється і на твори, вперше оприлюднені за межами України, але після цього протягом 30 днів оприлюднені на території України. Проте цю норму не слід розуміти так, що авторські права громадянина України захищаються і в тій країні, де твір уперше випущений у світ або знаходиться в будь-якій об'єктивній формі. Ця стаття лише проголошує норму, за якою авторські права громадянина України визнаються на території України і в тих випадках, коли твір випущений в світ уперше на території іноземної держави. Отже, зазначена стаття ніякою мірою не обмежує і не розширює територіального принципу дії авторського права [14, с. 114-121]

Усе ж питання про захист авторських прав громадян України на території іноземних держав постає і сьогодні. Зазначені права захищаються на території інших держав лише на основі двосторонніх договорів або міжнародних конвенцій. Поза зазначеними договорами і конвенціями твори громадян України можуть використовуватися на території іноземних держав без спеціального на те дозволу і без виплати авторської винагороди.

Кожний вид творчості має свої особливості у визначенні розміру винагороди за використання їх результатів. Але в усіх випадках право на винагороду виникає на підставі використання результату творчої діяльності за договором.

Якщо має місце недоговірне використання такого результату, то може йтися або про відшкодування збитків, заподіяних неправомірним

використанням, або про компенсацію за хоча й позадоговірне, але правомірне використання цього ж результату. Також, винахідник може передати виключне право на використання винаходу державі. Незважаючи на спільність у цивільно-правовому регулюванні відносин, пов'язаних з творчою діяльністю, між ними існує також багато істотних відмінностей.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановив у ст. 28, що авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею [27].

Строк дії патентних прав для різних об'єктів промислової власності, встановлений чинним законодавством, різний. Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Установи (Державної служби інтелектуальної власності).

Патенти на нові сорти рослин діють протягом 20 років з дня надходження заявки до Установи, строк дії може бути продовжено Установою, але не більш як на 10 років. Патент на промисловий зразок видається на 15 років від дати подання заявки до Установи і продовжується Установою за клопотанням власника патенту, але не більш як на п'ять наступних років. Свідоцтво на торговельну марку діє протягом 10 років від дати подання заявки до Установи і на прохання його власника дія свідоцтва може бути продовжена на наступні 10 років. Після закінчення строку дії авторського чи патентного права твір або будь-який інший об'єкт промислової власності може використовуватися будь-ким без згоди автора і без виплати йому авторської винагороди.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності засвідчила низьку ефективність у розв'язанні ключових завдань і нездатність забезпечити розвиток сфери інтелектуальної власності як важливого елементу національної інноваційної системи та базису інноваційної економіки держави.

Недосконала та інертна на зміни система державного управління сферою правової охорони інтелектуальної власності призвела до відсутності істотного прогресу в адаптації нормативно-правової бази до сучасних економічних та

політичних умов (боротьба з “патентним тролінгом”, Інтернет-піратством, задоволення потреб ІТ-галузі, військово-промислового та агропромислового комплексів тощо).

Організації, які займаються оцінкою інтелектуальної власності в Україні:

- «Всеукраїнська Асоціація Фахівців Оцінки» (АФО);
- «Українське товариство оцінювачів» (УТО);
- «Федерація оцінювачів бізнесу та інтелектуальної власності» (ФОБІВ).

Саме органи управління є провідниками, фактичними виконавцями державної політики в певній сфері. Від розподілу повноважень між ними та організації їхньої діяльності залежать результати здійснення державного управління в певній сфері суспільних відносин, у тому числі у сфері інтелектуальної власності.

Основою побудови інноваційної економіки, заснованої на знаннях, є визнання інтелектуальної власності товаром та забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності.

Ефективна державна система правової охорони інтелектуальної власності є одним із ключових факторів зростання інвестиційної привабливості країни, а отже, державна політика у сфері інтелектуальної власності безпосередньо пов'язана із економічною політикою країни.

Економічне прогнозування, визначення пріоритетних сфер і галузей, залучення інвестицій, формування економічної стратегії та її реалізація є сферою відповідальності Міністерства економіки.

При формуванні державної політики у сфері інтелектуальної власності необхідно враховувати світовий досвід та переймати найкращі практики організації. Поширеною світовою практикою при побудові системи управління інтелектуальною власністю є підпорядкування організації, що здійснює надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності, профільному міністерству, яке відповідає за розвиток економіки, торгівлі та

промисловості. Така система застосовується у переважній більшості розвинених країн з інноваційною економікою.

Реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні передбачено шляхом запровадження дворівневої державної системи правової охорони сфери інтелектуальної власності шляхом створення Національного органу інтелектуальної власності України, який належить до сфери управління Міністерства економічного розвитку і торгівлі. При цьому передбачається, що фінансування діяльності такого органу здійснюється за рахунок зборів за дії, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності. Такий варіант є оптимальним, оскільки передбачає реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності з урахуванням передового досвіду зарубіжних країн шляхом створення якісної та ефективної структури організації державного управління сферою інтелектуальної власності.

1.3. Трансформація інтелектуальної власності: історичний аспект

Результати інтелектуальної діяльності з'являються завдяки розумової діяльності людини, нерозривно пов'язані з інформацією і знаннями, у зв'язку з чим їх можна віднести до інформаційних об'єктів. Охорона і захист прав на дані об'єкти має свою специфіку. Знання особливостей видів прав, що виникають у процесі створення, розробки результатів інтелектуальної діяльності, дозволяє їх власникові правомірно використовувати дані результати, запобігати зазіхання третіх осіб на свої права, а також отримати економічний прибуток від їх використання.

Розвиток технологій сприяє ускладненню як результатів інтелектуальної діяльності і засобів індивідуалізації, так і способів використання даних об'єктів, з'являються і нові суб'єкти права інтелектуальної власності, окрім того, специфіку в процес регулювання виникаючих відносин внесла мережу Інтернет.

Спочатку творчі прагнення людей до створення творів пов'язані з наскального мистецтвом і передачею інформації через символи-позначення та інші зображення. Поява писемності прискорило процес поширення інформації, що відображає мисленнево-творчу діяльність людини. Однак саме право інтелектуальної власності з його оформленням на державному рівні стало здійснюватися порівняно недавно, йому близько 600 років.

З винаходом друкарського верстата з'явилася можливість тиражувати і розповсюджувати книги, отримати їх могли всі охочі. Звичайно, це породило проблему розповсюдження книг під чужим ім'ям без вказівки первісного автора. Для запобігання даних дій і можливості виявлення первісного автора, у тому числі для подальшої можливості захисту його прав, виникло авторське право [1, с.12-23].

Розвиток права промислової власності пов'язується з діяльністю сімейних майстерень, секрети виробництва в яких передавалися з покоління в покоління. Звичайно, траплялося й так, що секрети втрачалися безповоротно. Як приклад можна привести втрачену технологію виробництва булатної сталі.

Тому держава, зацікавлена у збереженні технологій, пропонувало власникам таких секретів, винаходів угоду, за умовами якої за надання інформації про них гарантувало даним реміснику право протягом певного періоду часу виробляти продукцію за тільки йому відомої технології. Після закінчення обумовленого терміну ремісник надавав право використовувати дану інформацію іншим суб'єктам за винагороду, що дозволяло налагодити виробництво в промислових масштабах. Ремісники в цьому зацікавлені не були, оскільки розкриття технологічного секрету призводило до виникнення конкуренції, а це підривало їх матеріальний добробут.

У цей час регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності - державна прерогатива. Бурхливий розвиток промислового виробництва та сільського господарства, а також зростання обсягів міжнародної торгівлі та обміну між країнами останніми досягненнями науки і техніки зажадали більш

високого ступеня правового регулювання міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності.

Однак ці закони були сформовані на базі феодальної системи привілеїв і направлені в першу чергу на захист інтересів видавців і промисловців-підприємців, оскільки саме їм необхідно було монопольне право на використання того чи іншого інтелектуального продукту. При цьому певні вигоди мали і автори, які одержували виключне право розпоряджатися результатом своєї праці. Таким чином, поява майнових прав авторів стало непрямым результатом правової охорони прав їх видавців [4, с.34-35].

Вперше термін «Інтелектуальна власність» вжив у 1845 році Чарльз Вудбарі (Charles Woodbury), суддя Округового суду штату Массачусетс. В Європі вперше цей термін вжив Альфред Ніон (Alfred Nion) у своєму трактаті «Droits civils des auteurs, artistes et inventeurs» («Цивільні права авторів, артистів та винахідників»), що був вперше опублікований у 1846 році.

У зв'язку з розширенням міжнародного інтелектуального, культурного і торгового співробітництва вже в 1880-і роки були укладені багатосторонні акти, до яких можна віднести Конвенцію про охорону промислової власності, прийняту в Парижі в 1883 році (далі - Паризька конвенція) [13, с.10-16], Конвенцію про охорону літературних і художніх творів 1886, прийняту в Берні (далі Бернська конвенція), і багато інших універсальні, регіональні і двосторонні міжнародні угоди в цій галузі.

Поступово почали з'являтися все нові і нові об'єкти інтелектуальної власності. Виникнення більшості з них обумовлено розвитком техніки: фотографія, фонограма, передача організації ефірного або кабельного мовлення, топологія інтегральної мікросхеми та ін. У ХХ ст. з'явилися такі об'єкти інтелектуальної власності, як програми для ЕОМ, оцифровані твори та мультимедійні, "мережеві" твори, інтернет-сайти та ін.

Однак, справжня історія терміну почалася у 1967 році, після створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Вона доклала

багато зусиль для світового визнання для закріплення терміну, який є ключовою складовою частиною її назви [5, с. 4-5].

Важливим етапом подальшого розвитку державного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності стало укладення Стокгольмської конвенції 1967 р. мало наслідком установа Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), під егідою якої зосереджена міжнародна діяльність щодо співпраці у сфері всієї сукупності прав інтелектуальної власності.

Мета функціонування ВОІВ - сприяти шляхом міжнародного співробітництва створенню, розповсюдженню, використанню й охорони творінь людського розуму з метою економічного, культурного і соціального розвитку всього людства. ВОІВ розташована в Женеві (Швейцарія).

Попередником ВОІВ було Об'єднане міжнародне бюро з охорони інтелектуальної власності, яке було утворено в кінці 1892 шляхом об'єднання двох "міжнародних бюро": міжнародного бюро Паризького союзу з охорони промислової власності, утвореного в 1884 р. відповідно до Паризької конвенції, і міжнародного бюро Бернського союзу з охорони літературних, художніх і наукових творів, утвореного в 1887 р. відповідно до ст. 16 первинного тексту Бернської конвенції.

В даний час членами ВОІВ є близько 190 країн [49].

Для практичного застосування основних положень Конвенції кожна країна-учасниця зобов'язана створити спеціальне відомство інтелектуальної промислової власності та спеціальне сховище для ознайомлення громадськості з патентами на винаходи, корисними моделями, промисловими зразками і товарними знаками.

Конвенція визначає, що вимоги до об'єктів промислової власності, порядку видачі та умовам дії охоронних документів, захисту порушених прав регулюються виключно внутрішнім законодавством держав-учасниць, тим самим участь у Конвенції не усуває необхідності патентування цих об'єктів в інших країнах-учасницях.

Міжнародні договори до яких приєдналася Україна:

- ✓ Бернська конвенція (Паризький акт 1971 р.);
- ✓ Римська конвенція 1961 р.;
- ✓ Женевська конвенція 1974 р.;
- ✓ Договір ВОІВ про авторське право;
- ✓ Паризька конвенція, Стокгольмський акт;
- ✓ Договір про патентну кооперацію 1970 р.;
- ✓ Договір про патентне право 2000 р.;
- ✓ Мадридська угода 1891 р.;
- ✓ Мадридський протокол 1989 р.;
- ✓ Договір про закони щодо товарних знаків 1994 р.;
- ✓ Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин;
- ✓ Будапештський договір 1977 р.

Було підписано також багато інших міжнародних договорів, угод, конвенцій, спрямованих на забезпечення надійної правової охорони результатів творчої діяльності в різних країнах світу учасницях названих та інших договорів [4, с.22-43].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. У роботі визначено, що дослідження інтелектуального капіталу є одним із самих прогресивних і новітніх завдань при розгляді питання нематеріальних активів. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені. Таке широке визначення охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новини, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток.

2. До основних характерних рис нематеріальних активів відносяться: відсутність матеріально-речовинної (фізичної) структури, здатність приносити користь підприємству, використання протягом тривалого часу, велика міра невизначеності розмірів можливого прибутку від їх використання.

3. Відповідно до чинного законодавства нематеріальні активи умовно можна розділити на дві групи з подальшою структурною класифікацією: об'єкти майнових прав інтелектуальної власності, як результат творчої діяльності людини та інші об'єкти майнових прав, викликані існуванням права власності на майно взагалі.

4. Для застосування того чи іншого методу оцінки вартості нематеріальних активів необхідно дотримуватись певних принципів, які можна сформулювати таким чином: принцип корисності, принцип очікування, принцип ефективності придбання, принцип попиту і пропозиції, принцип відповідності ринковим умовам, принцип залежності від умов зовнішнього середовища.

РОЗДІЛ 2. ВІДОБРАЖЕННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СИСТЕМІ ОБЛІКУ

2.1. Алгоритм оцінки інтелектуальної власності.

Знання про вартість прав на об'єкти інтелектуальної власності має велике значення для прийняття управлінських рішень стосовно цих об'єктів на різних етапах життєвого циклу (створення, правової охорони, комерціалізації і захисту). Експертна оцінка, вкрай необхідна у випадку протиправного використання об'єктів інтелектуальної власності, при розгляді спорів щодо відшкодування моральної і матеріальної шкоди.

Необхідність в оцінці інтелектуальної власності виникає під час:

- укладання угод купівлі-продажу патентів, торговельних марок тощо;
- підготовки висновку ліцензійної угоди на право використання об'єктів інтелектуальної власності;
- при розгляді спорів щодо відшкодування моральної і матеріальної шкоди у зв'язку з протиправним використанням об'єктів інтелектуальної власності;
- визначенні розміру компенсації збитку, заподіяного правовласникові незаконним використанням його патентів, торговельних марок і ін.

Послідовність основних стадій процесу оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності представлена в Додатку А.

На першому етапі оцінки необхідно чітко визначитися, що саме є предметом оцінки – один об'єкт чи група об'єктів. Оскільки об'єктом оцінки є не сам результат інтелектуальної діяльності, а право на цей результат, то необхідно встановити, чи існує право і кому воно належить. Якщо право власності відсутнє через закінчення юридичного чи фізичного терміну дії, то немає і предмета оцінки.

Оцінка вартості права на об'єкти інтелектуальної власності згідно з Міжнародним стандартом оцінки №1, здійснюється з метою:

- визначення оподатковуваної бази майна фірми;
- визначення вартості інтелектуальної (промислової) власності, яка вноситься до статутного фонду підприємства;
- визначення вартості предмета ліцензійного договору при передачі прав на об'єкт інтелектуальної власності;
- розміру компенсації, яку необхідно виплатити згідно з чинним законодавством правовласнику інтелектуальної власності за порушення його виключних (майнових) прав та ін.

Вибір мети оцінки у подальшому впливає на вибір підходу, методу і методики оцінки для оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Під базою оцінки розуміють вид вартості, який визначається у конкретній ситуації залежно від мети оцінки і характеристики права на об'єкт оцінюваної інтелектуальної власності. За Національним стандартом України № 1 «Основні положення оцінки майна та немайнових прав» під базою оцінки розуміють комплекс методичних підходів, методів, оціночних процедур, які відповідають даному виду вартості майна.

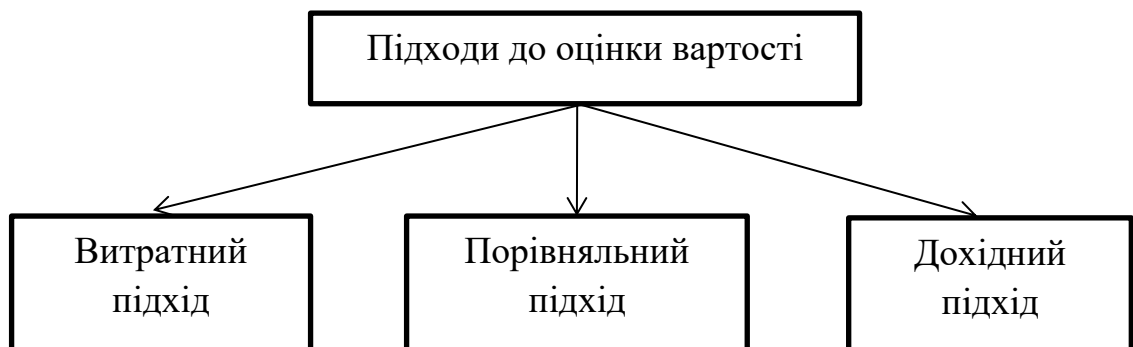
Основні види вартості, які використовуються при оцінці об'єктів інтелектуальної власності:

- ліквідаційна вартість – вартість, яка може бути отримана за умови продажу об'єкта оцінки у строк, що є значно коротшим від строку експозиції подібного майна, протягом якого воно може бути продане за ціною, яка дорівнює ринковій вартості;
- вартість заміщення – визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) нового об'єкта, подібного до об'єкта оцінки, який може бути йому рівноцінною заміною;
- вартість відтворення – визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) в сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінки;

- залишкова вартість заміщення (відтворення) – вартість заміщення (відтворення) об’єкта оцінки за вирахуванням усіх видів зносу (для нерухомого майна – з урахуванням ринкової вартості земельної ділянки при її існуючому використанні (прав, пов’язаних із земельною ділянкою));
- вартість ліквідації – вартість, яку очікується отримати за об’єкт оцінки, що вичерпав корисність відповідно до своїх первісних функцій;
- спеціальна вартість – сума ринкової вартості та надбавки до неї, яка формується за наявності нетипової мотивації чи особливої заінтересованості потенційного покупця (користувача) в об’єкті оцінки;
- інвестиційна вартість – вартість, визначена з урахуванням конкретних умов, вимог і мети інвестування в об’єкт оцінки;
- вартість у використанні – вартість, яка розраховується, виходячи із сучасних умов використання об’єкта оцінки і може не відповідати його найбільш ефективному використанню;
- оціночна вартість – вартість, яка визначається за встановленими алгоритмом і складом вихідних даних.

Вибір методу до оцінки відбувається залежно від конкретного поєднання об’єкта оцінки, мети оцінки й обраного до оцінки виду вартості [7, с. 68-70].

Під підходом до оцінки вартості розуміють загальний спосіб визначення вартості, в рамках якого використовується один чи більше методів оцінки. Національним стандартом України № 1 «Основні положення оцінки майна та немайнових прав» виділені 3 підходи до оцінки (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Підходи до оцінки вартості

Витратний підхід (підхід на основі активів) заснований на припущенні, що вартість об'єкта інтелектуальної власності дорівнює вартості витрат на його створення, доведення до робочого стану й амортизацію. Цей підхід до розрахунку вартості влаштовує покупця, тому що він може документально відстежити витрати на створення об'єкта інтелектуальної власності і, таким чином, переконатися, що ця вартість виправдана. Але він не вигідний для продавця, оскільки останній одержить суму, рівну тільки понесеним витратам на створення об'єкта інтелектуальної власності, тобто без прибутку.

Порівняльний (ринковий) підхід до оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності припускає використання прийому порівняння продажів. Сутність підходу полягає в порівнянні об'єкта, що оцінюється, з аналогічними по призначенню, якості і корисності об'єктами, які були продані на цей час на аналогічному ринку.

Цей підхід дає так звану "справедливу ціну", тобто таку ціну, за яку продавець, який володіє інформацією про ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий продати об'єкт інтелектуальної власності, а покупець, який також володіє повною інформацією про об'єкт інтелектуальної власності і ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий купити даний об'єкт інтелектуальної власності. Тобто ціна встановлюється ринком і влаштовує як продавця, так і покупця.

Дохідний підхід припускає, що ніхто не стане вкладати свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, якщо такий же дохід можна одержати будь-яким іншим способом. Суть підходу полягає в тому, що вартість прав на об'єкт інтелектуальної власності (далі ОІВ) визначають як функцію доходу, що може принести використання даного ОІВ у майбутньому [5, с.112-123].

Порівняльна характеристика підходів до оцінки інтелектуальної власності представлена в Додатку Б.

Під методом оцінки розуміють спосіб визначення вартості об'єкта оцінки, послідовність оціночних процедур, які дають можливість реалізувати

конкретний підхід до оцінки. У рамках кожного підходу існує кілька методів, що дозволяють розрахувати вартість права на ОІВ у грошових одиницях. Між підходами до оцінки прав на ОІВ і методами оцінки існує зв'язок, який представлений у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Зв'язок між підходами і методами

Підхід	Методи
Витратний	Метод вартості заміщення
	Метод первісних витрат
	Метод вартості відтворення
Ринковий	Метод порівняльного аналізу продаж
Дохідний	Метод прямої капіталізації
	Метод надлишкового прибутку
	Метод дисконтування грошових потоків
	Метод звільнення від роялті

Для визначення вартості інтелектуальної власності на підставі витратного підходу використовують такі методи:

- 1) метод вартості відтворення – передбачає визначення вартості на створення нової точної копії такого ж самого об'єкта інтелектуальної власності;
- 2) метод вартості заміщення – використовується принцип заміщення, який стверджує, що максимальна вартість власності визначається мінімальною ціною, яку варто заплатити під час купівлі об'єкта з аналогічною споживчою вартістю;
- 3) метод первісних витрат – базується на фактично наведених витратах, вибраних із фінансової звітності підприємства за останні роки.

Ринковий підхід до оцінки має один метод – метод порівняльного аналізу продажів, за яким передбачається порівняння оцінюваного об'єкта з іншими об'єктами, які еквівалентні йому за своєю якістю, призначенням і корисністю та були продані на аналогічному сегменті ринку останнім часом.

Для будь-якого підприємства досить важливим аспектом є майбутня вигода, оскільки усі власники відкривають свій бізнес для того, щоб в подальшому мати ще більше вигод, а також розвиток та розширення підприємства.

Майбутні вигоди підприємства переводять у вартість такими методами:

1) метод прямої капіталізації – полягає в тому, що загальна вартість капіталу й одержання від його використання прибутку пов'язані між собою позиковим відношенням, яке передбачає повернення капіталу (амортизація) та одержання прибутку від його використання;

2) метод звільнення від роялті – полягає у припущенні, що інтелектуальна власність, яка використовується підприємством, йому не належить;

3) метод надлишкового прибутку – припускає, що продукція, яка випускається з використанням інтелектуальної власності, приносить більше прибутку, ніж без інтелектуальної власності;

4) метод роялті – визначає вартість об'єкта інтелектуальної власності як частку від бази роялті (доходу, прибутку, вартості основної сировини).

У більшості випадків складності в обліку виникають при створенні ОІВ самим підприємством. Іноколи всі витрати на розробку нових технологій віднесені на валові витрати, і жоден створений нематеріальний актив не відображений в бухгалтерському обліку. Подібна ситуація є неправомірною, бо якщо існує вірогідність майбутніх вигод від використання ОІВ і його вартість може бути достовірно визначена, то ОІВ не можна відносити на валові витрати, а потрібно амортизувати.

Відображення ОІВ, створених самим підприємством, іноді викликає утруднення також через те, що відповідно до П(С)БО 8 в залежності від виду витрат, що стосуються окремого ОІВ, частину їх потрібно відносити на нематеріальні активи, а частину - на витрати підприємства.

Створення ОІВ завершується поданням в Держдепартамент інтелектуальної власності заявки на винахід і т.п. Ще до отримання патенту ОІВ може використовуватись на даному підприємстві. Після отримання патенту

складається акт введення в господарський обіг об'єкту права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів.

Важливим є те, що амортизацію ОІВ можна починати нараховувати лише після того, як ОІВ стає на баланс підприємства. Цей підхід є не завжди виправданим, бо інколи з часу подання заявки до отримання патенту спливає дуже великий термін, за який ОІВ може безповоротно застаріти.

Законодавством України не заборонений й інший метод обліку ОІВ. Одразу ж після подання заявки складається акт введення в господарський обіг, і ОІВ враховується в балансі як нематеріальний актив. В разі відмови в отриманні патенту цей нематеріальний актив списується. Безперечною перевагою цього методу є можливість нараховування амортизації. В бухгалтерському обліку підприємство встановлює строк корисного використання ОІВ до 20 років, а в податковому – до 10.

Задля отримання додаткової вигоди від ОІВ права на них можна передавати. Попередня підготовка до цього може викликати ряд витрат. По-перше, витрати на оцінку ОІВ, які списують на адміністративні витрати, по-друге, на маркетингові дослідження ринку ОІВ, які теж не визнаються активом, а відносяться до витрат на збут [29]

Отже, можливості отримання вигоди від використання ОІВ містить в собі, по-перше, використання ОІВ безпосередньо у виробництві, а також трансфер технологій. По-друге, за рахунок нематеріальних активів можна сформувати чи збільшити уставний фонд підприємства. Тоді з'являється ще одна можливість отримання вигоди – амортизація нематеріальних активів в уставному фонді.

Важливо зауважити, що інтелектуальна власність – це захист від конкурентів і можливість одержання додаткових доходів. Тому подальше вивчення проблем обліку об'єктів інтелектуальної власності може значно допомогти в діяльності підприємств.

2.2. Особливості відображення в системі обліку об'єктів інтелектуальної власності.

Підприємство ТОВ «Автотехсервіс» складається з активів, які включають в себе матеріальні активи, до яких відносять рухоме, нерухоме майно і оборотні кошти, а також з нематеріальних активів - прав власності на об'єкти права інтелектуальної власності, прав користування природними ресурсами, а також прав користування економічними, організаційними й іншими перевагами і пільгами. Крім того, до нематеріальних активів відносять ділову репутацію, списки клієнтів тощо.

Нематеріальними активами вважаються немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані (незалежно від строку їх корисного використання (експлуатації)).

Ознаками нематеріальних активів є

- відсутність матеріальної основи і при цьому володіння здатністю давати прибуток власнику, виходячи з довгострокових прав і переваг, які вони приносять так довго, як це можливо;
- відсутність наміру продажу нематеріальних активів у нормальних умовах діяльності підприємства;
- тривалість експлуатації (гудвіл, товарні знаки тощо);
- відсутність відходів;
- багатоцільовий характер експлуатації, що дозволяє використовувати об'єкт на різних ділянках діяльності підприємства;
- підвищений ступінь ризику в прагненні отримати прибуток від застосування подібних активів.

Нематеріальні активи обліковуються на рахунку 12 «Нематеріальні активи». За дебетом цього рахунку відображається придбання або отримання в результаті розробки (від інших фізичних або юридичних осіб) нематеріальних активів, а за кредитом - вибуття внаслідок продажу, безоплатної передачі або неможливості отримання підприємством в подальшому економічних вигод від

його використання, а також сума уцінки нематеріальних активів. Цей рахунок є активним, балансовим, призначений для обліку господарських засобів. Облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за відповідними групами. Субрахунки до рахунку 12 та види нематеріальних активів представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Структура рахунку 12 «Нематеріальні активи»

Субрахунки	Види нематеріальних активів
121 «Права користування природними ресурсами»	Права користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище.
122 «Права користування майном»	Права користування земельною ділянкою, будівлею, право на оренду приміщень тощо.
123 «Права на знаки для товарів і послуг»	Права на товарні знаки, торгівельні марки, фірмові назви тощо.
124 «Права на об'єкти промислової власності»	Права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорт рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо.
125 «Авторські і суміжні з ними права»	Права на літературні та музичні твори, програми для електронно-обчислювальних машин, бази даних тощо.
127 «Інші нематеріальні активи»	Права на здійснення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо.

Кореспонденція рахунків при операціях з нематеріальними активами наведені в таблицях 2.4., 2.5., 2.6.

Таблиця 2.4.

Кореспонденція рахунків при операціях з нематеріальними активами

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	Здійснено оплату за програмне забезпечення для комп'ютерів	371	311	14 400
2	До податкового кредиту включено суму ПДВ	641	644	2 400
3	Отримано від постачальника програмне забезпечення	154	631	12 000
4	Відображаються розрахунки за податковим кредитом по ПДВ	644	631	2 400

1	2	3	4	5
5	Відображається переведення авансу в рахунок оплати виконаних зобов'язань постачальника	631	371	14 400
6	Зараховано на баланс підприємства програмне забезпечення як придбаний нематеріальний актив	125	154	12 000
7	Нараховано знос*	833	133	333,33
8	Знос віднесено на адміністративні витрати	92	833	333,33
9	Списано на фінансовий результат суму нарахованого зносу	791	92	333,33

*У бухгалтерському обліку застосовується пряmlinійний метод нарахування зносу, термін корисного використання - 3 роки: $12000 : 36 \text{ міс.} = 333,33 \text{ грн.}$

Таблиця 2.5.

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Відображено заборгованість засновника за внеском до статутного фонду підприємства	46	40	8 600
2	Внесено внесок до статутного фонду підприємства у вигляді прав інтелектуальної власності	154	46	8 600
3	Зараховано на баланс права інтелектуальної власності	125	154	8 600
4	Нараховано знос**	833	133	430
5	Знос віднесено на адміністративні витрати	92	833	430
6	Суму зносу списано на фінансовий результат	791	92	430

**За умови, що термін корисного використання прав інтелектуальної власності визначено в 20 місяців: $8600 : 20 = 430 \text{ грн.}$

Таблиця 2.6.

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Зараховано на баланс підприємства безоплатно отримані нематеріальні активи у вигляді програмного забезпечення	125	424	9 200
2	Оплата за послуги з встановлення програмного забезпечення	631	311	720
3	ПДВ включено до податкового кредиту	641	644	120
4	Отримано послуги з встановлення програмного забезпечення	154	631	600
5	Вартість послуг включено до вартості програмного забезпечення	125	154	600
6	Розрахунки за податковим кредитом з ПДВ	644	631	120
7	Нараховано знос на програмне забезпечення***	833	133	330,66
1	2	3	4	5

8	Знос віднесено на адміністративні витрати	92	833	330,66
9	Визначено фінансовий результат	791	92	330,66

*** У бухгалтерському обліку застосовується прямолінійний метод нарахування зносу, термін корисного використання - 1,5 року: $9200 + 720 : 30 \text{ міс.} = 330,66 \text{ грн.}$

Права на об'єкти інтелектуальної власності стають нематеріальними активами після того, як і вони будуть поставлені на бухгалтерський облік. Для цього необхідно виконати, принаймні, дві умови встановити ціну прав і термін їх служби.

Розрізняють юридичний і економічний термін служби. Наприклад, юридичний термін дії (служби) патенту дорівнює 20 рокам. Однак цілком можливо, що за цей час патент може морально застаріти, тому що не виключена імовірність, що з'являться нові аналогічні, більш ефективні винаходи. Тому при економічних розрахунках для патентів встановлюється більш короткий термін, економічний, котрий дорівнює 1-12 рокам, а в окремих випадках і менше.

За терміном служби об'єкти права інтелектуальної власності поділяються на дві групи

1) з установленим терміном служби. Встановлений термін служби характерний для більшості прав на об'єкти інтелектуальної власності, відокремлюваних від індивідуума і підприємства;

2) з невстановленим терміном служби. Не мають встановленого терміну більшість прав на об'єкт інтелектуальної власності, невіддільні від підприємства чи індивідуума. Так, торговельні марки не мають встановленого терміну служби, оскільки визначений законом термін дії після його закінчення може кожний раз продовжуватися ще на 10 років.

Підприємство визначає строк корисного використання нематеріальних активів або встановлює його, якщо строк не визначено, з урахуванням наступних факторів

Очікуваний спосіб використання об'єкта підприємством і спроможність управлінського персоналу ефективно управляти цим об'єктом:

- Період життєвого циклу товару, для ідентифікації якого використовується об'єкт нематеріальних активів, та строки корисного використання подібних об'єктів.

- Передбачуване моральне старіння об'єкта нематеріальних активів.

Стабільність галузі, в якій функціонує підприємство, та зміни ринкового попиту на продукти чи послуги, які є результатом експлуатації. Тенденції розвитку конкуренції на ринку.

Рівень витрат на обслуговування, необхідний для отримання очікуваних майбутніх економічних вигод від об'єкта нематеріальних активів, та здатність і намір підприємства досягти такого рівня.

Порядок бухгалтерського обліку нематеріальних активів в Україні підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами, їх філіями та іншими виділеними підрозділами незалежно від організаційно-правових форм господарювання регламентовано Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку нематеріальних активів, затвердженими наказом Міністерства фінансів України №1327 від 16.11.2009р. Методичні рекомендації не поширюються на гудвіл.

Бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності ведеться за такими групами:

- 1) права на комерційні позначення (права на торговельні марки, знаки для товарів і послуг, комерційні найменування тощо);

- 2) права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);

- 3) авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних) виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо). До літературних, письмових творів наукового, технічного або іншого характеру належать, також,

результати науково-дослідних, пошукових, дослідно-конструкторських, дослідно-технологічних робіт у формі звіту, документації, комплекти конструкторської і технологічної документації тощо;

4) незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;

5) інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, право на використання економічних та інших привілеїв тощо).

Введення в господарський оборот об'єктів інтелектуальної власності, їх інвентаризація, виведення (списання) з господарського обороту та ведення аналітичного обліку оформлюється типовими формами первинного обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України №732 від 22.11.2004р.

На кожний об'єкт нематеріальних активів комісією підприємства складається (в 1 примірнику) Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, в якому зазначаються назви документів, згідно з якими такий об'єкт вводиться в господарський оборот, дата акта приймання-передачі об'єкта нематеріальних активів, документи (довідки), що описують сам об'єкт нематеріальних активів або порядок його використання (письмовий та/або образотворчий опис з формулою, креслення, схема, зразок, аудіо-, відео тощо), вартість, строк корисного використання, особа, відповідальна за використання об'єкта.

На кожний об'єкт нематеріальних активів бухгалтерською службою підприємства, за даними Акта введення в господарський оборот, відкривається Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів.

Списання (ліквідація) об'єкта нематеріальних активів оформлюється комісією Актом вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів (у 2 примірниках) на кожний об'єкт нематеріальних активів.

Для систематизації інформації в первинних документах щодо операцій з нематеріальними активами можуть застосовуватися такі реєстри синтетичного та аналітичного обліку:

- журнал 4, відомість 4.1 аналітичного обліку капітальних інвестицій і відомість 4.3 аналітичного обліку нематеріальних активів, форми яких затверджені наказом Міністерства фінансів України "Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку" №356 від 29.12.2000р.,

- відомість 4-м, форма якої затверджена наказом Міністерства фінансів України "Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами" №422 від 25.06.2003р.

Придбаний або отриманий об'єкт нематеріальних активів зараховується на баланс, якщо одночасно виконуються такі умови:

- підприємство здійснює його контроль;
- існує імовірність отримання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням;
- його вартість може бути достовірно визначена.

Об'єкт нематеріальних активів, одержаний в результаті розробки, зараховується на баланс, якщо підприємство має:

- намір, технічну можливість та ресурси для доведення об'єкта нематеріальних активів до стану, у якому він придатний для реалізації або використання;
- можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання об'єкта нематеріальних активів;
- інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробкою об'єкта. Якщо об'єкт не відповідає вказаним критеріям, то витрати, пов'язані з його придбанням чи створенням, визнаються витратами звітного періоду, протягом якого вони були здійснені, без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Не визнаються нематеріальним активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені, витрати на:

- дослідження;
- підготовку і перепідготовку кадрів;
- рекламу та просування продукції на ринку;
- створення, реорганізацію та переміщення підприємства або його частини;
- підвищення ділової репутації підприємства, передплату (придбання) видань, створення торгових марок (товарних знаків).

Придбані (створені) об'єкти нематеріальних активів зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю:

- у разі придбання об'єкта нематеріальних активів за плату (грошову компенсацію) його первісна вартість складається з ціни (вартості) придбання (окрім отриманих торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, у якому цей об'єкт придатний для використання за призначенням;

- у разі безоплатного отримання об'єкта нематеріальних активів первісною вартістю є справедлива вартість на дату отримання з урахуванням мита, непрямих податків (якщо вони не підлягають відшкодуванню) та інших витрат, пов'язаних з його отриманням і доведенням до стану придатного для використання за призначенням;

- у разі отримання об'єкта нематеріальних активів в якості внеску до статутного капіталу підприємства первісною вартістю такого об'єкта визнається погоджена засновниками (учасниками) підприємства його справедлива вартість з урахуванням мита, непрямих податків (якщо вони не підлягають відшкодуванню) та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням і доведенням до стану, у якому він придатний для використання за призначенням;

- у разі створення об'єкта підприємством до первісної вартості такого об'єкта включаються прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням цього об'єкта та доведенням його до стану, придатного для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, збір за подання заявки про реєстрацію об'єкта права інтелектуальної власності, збір за публікацію відомостей про видачу свідоцтва, патенту, сплата державного мита за видачу свідоцтва, патенту тощо).

Первісна вартість об'єкта нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних із удосконаленням такого об'єкта і підвищенням його можливостей та строку корисного використання, які сприятимуть збільшенню очікуваних вигод від його використання.

Витрати на придбання, створення та удосконалення об'єктів нематеріальних активів відображаються на субрахунку 154 "Придбання (створення) нематеріальних активів".

Підприємство може здійснювати переоцінку за справедливою вартістю на дату балансу тих об'єктів нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок (у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною). За відсутності активного ринку переоцінка може здійснюватися за експертною оцінкою суб'єкта оціночної діяльності.

Про зменшення корисності нематеріальних активів можуть свідчити ознаки:

- зменшення ринкової вартості об'єкта нематеріальних активів протягом звітного періоду на суттєво більшу величину, ніж очікувалось;
- моральне старіння об'єкта нематеріальних активів;
- суттєві негативні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство, що відбулися протягом звітного періоду або очікувані найближчим часом;

- збільшення протягом звітного періоду ринкових ставок відсотків або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво зменшити суму очікуваного відшкодування об'єкта нематеріальних активів;

- суттєві зміни способу використання об'єкта нематеріальних активів протягом звітного періоду, які негативно впливають на діяльність підприємства.

Втрати від зменшення корисності об'єкта нематеріальних активів включаються до складу інших витрат звітного періоду з одночасним збільшенням суми амортизації.

Про відновлення корисності нематеріальних активів можуть свідчити ознаки:

- суттєве збільшення ринкової вартості об'єкта нематеріальних активів протягом звітного періоду;

- суттєві позитивні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство протягом звітного періоду;

- зменшення протягом звітного періоду ринкових ставок відсотків або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво збільшити суму очікуваного відшкодування об'єкта;

- суттєві зміни об'єкта нематеріальних активів та/або способу його використання протягом звітного періоду, які позитивно вплинуть на діяльність підприємства [4, с. 48-55].

Сума вигод від відновлення корисності об'єкта нематеріальних активів відображається визнанням доходу з одночасним зменшенням суми амортизації.

Нарахування амортизації об'єкта нематеріальних активів здійснюється протягом строку його корисного використання, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс). Об'єктом амортизації є первісна (переоцінена) вартість об'єкта нематеріальних активів за вирахуванням його ліквідаційної вартості. Методи

нарахування амортизації об'єкта нематеріальних активів прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий.

Метод амортизації обирається виходячи з умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо такі умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

Ліквідаційна вартість об'єкта нематеріальних активів прирівнюється до нуля, окрім випадків існування невідмовного зобов'язання іншої особи щодо придбання цього об'єкта наприкінці строку його корисного використання або якщо ліквідаційна вартість може бути визначена на підставі інформації існуючого активного ринку і очікується, що такий ринок існуватиме наприкінці строку корисного використання цього об'єкта.

Об'єкт нематеріальних активів списується з балансу в разі його вибуття внаслідок безоплатної передачі або неможливості отримання підприємством надалі економічних вигод від його використання.

Проведення інвентаризації нематеріальних активів та оформлення її результатів здійснюються в порядку, встановленому Інструкцією по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затвердженою наказом Міністерства фінансів України №69 від 11.08.1994р.

Фонд державного майна України не проводить оцінку об'єктів права інтелектуальної власності. Тривають негативні тенденції у приватизації об'єктів науково-технічної сфери, які продаються практично за безцінь, без урахування вартості нематеріальних активів, що суперечить Закону України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні".

На даний момент традиційні методи оцінок і вимірів, що базуються на принципах фінансового обліку, багато в чому перестали бути адекватними умовам сьогодення. Так, нематеріальні активи враховуються в обліку за тими самими правилами, що й матеріальні, до них застосовуються норми амортизації й відбувається їх списання.

Наприклад, традиційна бухгалтерська практика трактує торговельну марку як нематеріальний актив, що за аналогією з матеріальним активом у процесі свого використання втрачає свою вартість і переносить частинами свою вартість на вироблений продукт. У той же час торговельна марка або бренд у процесі їхньої експлуатації не тільки не втрачають своєї вартості, але навпаки, часто нарощують свою вартість. До того ж нерідко такі елементи інтелектуального капіталу, як патенти, ліцензії, враховуються в бухгалтерських документах не відповідно до їх реальної вартості, а лише відповідно до витрат на їхню реєстрацію. Не відповідає реальному положенню справ і облік затрат на інвестиції й поточні витрати. Зокрема, витрати на тренінги, на навчання персоналу, на рекламну кампанію найчастіше інтерпретуються як поточні витрати, у той час як вони все більшою мірою мають характер довгострокових інвестицій. Такі елементи сукупного капіталу організації як зв'язки зі споживачами, кваліфікація персоналу, бази знань, мережні форми роботи взагалі не знаходять відбиття в бухгалтерських балансах.

Таким чином, старі методи економічної оцінки та обліку вступають у протиріччя із сучасною практикою. Реальний стан справ вимагає нових підходів і відповідних методів виміру економічних факторів [1, с.98-102].

Згідно П(С)БО 8 зарахування ОПВ на баланс здійснюється шляхом списання витрат з рахунку 154 “Придбання (створення) нематеріальних активів” на відповідний рахунок ОПВ.

Для відображення інтелектуальної складової капіталу в бухгалтерському обліку, окрім тих інтелектуальних активів, що входять до складу нематеріальних активів, серед множини існуючих методів оцінки інтелектуального капіталу в теперішній час не існує такого, який би забезпечував надання достовірної інформації користувачам про інтелектуальний капітал у вартісному вираженні.

Позабалансовий облік. Для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень та контролю за наявністю та рухом ОПВ бухгалтерський облік повинен надавати всю інформацію, що здійснює значний вплив на

фінансові результати діяльності підприємства. Для відображення операцій, що не впливають на стан балансу підприємства, однак впливають на фінансові результати призначені позабалансові рахунки.

Дослідниками виділяються нематеріальні активи, що мають і що не мають нематеріальний носій [2, с. 42-43].

До активів, що його не мають найчастіше відносили гудвіл, однак у зв'язку з виключенням гудвілу зі складу нематеріальних активів через його невідповідність встановленим критеріям визнання нематеріальним активом, можна визначити, що всі ОПВ мають матеріальний носій.

Доцільно розрізнити матеріальні носії, що засвідчують майнові права на ОПВ (патент, ліцензія, авторське свідоцтво тощо), та реальні матеріальні носії, за допомогою яких відбувається експлуатація ОПВ (комп'ютерної програми, бази даних тощо) в господарській діяльності.

Однією з проблем, що залишається невирішеною на законодавчому рівні в сучасних умовах є відсутність облікових методик, що забезпечують контроль за реальними матеріальними носіями нематеріальних активів. Під час придбання суб'єктами підприємницької діяльності ОПВ з реальним носієм, у їх власність переходить матеріальний носій, на якому втілений результат інтелектуальної діяльності. В бухгалтерському обліку такий матеріальний об'єкт необхідно відображати самостійно від ОПВ, що регулюється П(С)БО 9 "Запаси", якщо термін його використання менше одного року або операційного циклу або П(С)БО 7 "Основні засоби", якщо термін його використання більше одного року або операційного циклу.

Вищенаведене твердження регламентується ст. 419 ЦКУ: право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного [29]. Тобто під час придбання ОПВ в бухгалтерському обліку необхідно відображати окремо ОПВ та його реальний матеріальний носій. Однак провівши аналіз літературних джерел та дослідивши діяльність підприємств, встановлено, що методики їх бухгалтерського відображення відсутні.

При практичному застосуванні таких ОПВ на підприємствах досить часто трапляються ситуації, коли відбувається пошкодження носія ОПВ або його руйнування, крадіжки, що передбачає й втрату самого ОПВ, оскільки без такого носія використання ОПВ в господарській діяльності є неможливим.

Однак в бухгалтерському обліку, за настання такої ситуації, відображається лише вибуття носія зі складу активів (якщо він відображався у фінансовому обліку) і матеріально відповідально особа несе відповідальність лише в межах вартості носія.

Актуальність вирішення існуючої проблеми зростає тому, що в сучасних умовах без використання такого виду ОПВ, як програмне забезпечення, бази даних з законодавством, не обходиться діяльність жодного підприємства.

Для забезпечення максимальної комерціалізації інтелектуальних активів підприємства, ефективного управління ними, керівництво підприємства повинно володіти повною та достовірною інформацією про всі ОПВ, що використовуються. Необхідною передумовою одержання такої інформації з системи бухгалтерського обліку є проведення інвентаризації.

Порядок проведення інвентаризації ОПВ регулюється відповідною Інструкцією. Наведені в ній відносно нематеріальних активів, своїм призначенням орієнтовані на товарно-матеріальні цінності.

Якщо “традиційне” право власності передбачає матеріальний характер об’єктів цього права, то інтелектуальна власність оперує поняттям виключних прав відносно об’єктів невідчутного характеру. Хоча, як пишуть дослідники, економічна функція інтелектуальної власності така ж, як і у звичайного права власності, однак юридичний інструментарій, що застосовується для захисту прав інтелектуального власника, інший.

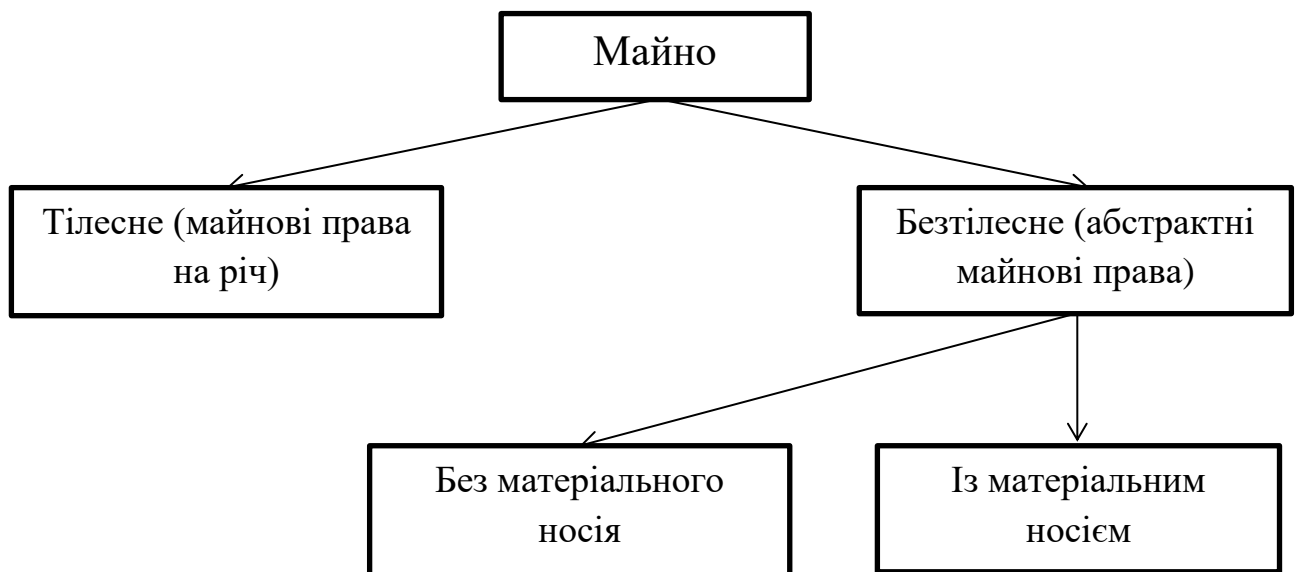
З цього випливає, що власник ОПВ не може перевірити фактичну наявність речі в натурі, оскільки її самої не існує, однак можна перевірити документи, що засвідчують майнові права.

Відповідно, закладене в понятті “інвентаризація” значення – перелік предметів майна і зобов’язань, та її призначення – перевірка фактичної

наявності об'єктів в натурі зумовлює формування специфічних підходів до проведення інвентаризації, які визначаються існуючими відмінностями складових майна (капіталу) підприємства.

Про це також зазначає В. Пархоменко: “інвентаризація нематеріальних активів як таких, що не мають матеріально-фізичних ознак, потребує нетрадиційних підходів”.

Вищенаведені особливості ОПВ зумовлюють необхідність виділення окремого напрямку інвентаризації – перевірки нематеріального майна (рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Об'єкт права інтелектуальної власності у складі майна як об'єкт інвентаризації

Під час проведення інвентаризації нематеріальних активів їх наявність встановлюють за документами, що були підставою для їх оприбуткування на баланс підприємства, а також за документами, якими оформлені, тобто підтверджуються майнові права.

Необхідну для перевірки інформацію отримують із: акту введення в господарський оборот, акту вибуття (ліквідації), інвентарної картки об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів.

Оформлення результату інвентаризації нематеріальних активів здійснюється на бланках Інвентаризаційного опису ОПВ у складі нематеріальних активів. Подібний порядок проведення інвентаризації не

забезпечує врахування особливостей ОПВ, оскільки використовує традиційні підходи інвентаризації, що орієнтовані на проведення товарно-матеріальних цінностей.

Основні відмінності у проведенні інвентаризації ОПВ проявляються на технологічній стадії її проведення. Ці особливості проявляються в об'єктах у складі нематеріального майна (ОПВ), слід виділяти наступні його види:

1) що не мають матеріального втілення. Для ОПВ, що не мають втілення у певних предметах (об'єкти промислової власності тощо) інвентаризація зводиться до перевірки документів, що засвідчують його існування, перелік яких відрізняється залежно від виду інтелектуальної власності.

2) що мають втілення у певних предметах – реальних матеріальних носіях (флешка, компакт диск). При інвентаризації таких ОПВ, як об'єкти авторського права та суміжних з ним прав, зокрема, комп'ютерних програм, компіляцій даних (баз даних) необхідною є обов'язкова присутність експерта (з технології виготовлення ОПВ (розробників програмних продуктів), спеціаліста з комп'ютерних технологій), що перевірятиме якісну відповідність та кількісну наявність ОПВ. Оскільки дані види ОПВ повинні бути в робочому (функціональному) стані та використовуватись в господарській діяльності, а в іншому випадку вони не можуть бути визнані активами та відображатись в бухгалтерському обліку.

Щодо ОПВ інвентаризаційна комісія зобов'язана:

- припинити операції щодо їх руху на підприємстві;
- копіювання та переміщення будь-якої інформації на оптичних та магнітних носіях на комп'ютери, на яких зберігається ОПВ (бази даних, програмне забезпечення);
- заблокувати доступ до місця збереження ОПВ (комп'ютера) з локальної мережі, Internet;
- організувати необхідну підготовку ОПВ (документів, що засвідчують існування ОПВ; реальних носіїв ОПВ; ОПВ, що зберігаються на комп'ютері).

Для ОПВ, що мають втілення на реальному носії окрім перевірки документів, що засвідчують його існування, необхідно перевіряти наявність та стан оптичних і магнітних носіїв.

Тобто, для визначення стану обліку носіїв, та їх зберігання необхідно проводити інвентаризацію ОПВ, як носіїв суворого обліку.

При інвентаризації члени інвентаризаційної комісії повинні:

- переглянути подані для перевірки носії ОПВ;
- перерахувати їх фактичну кількість та встановити їх оригінальність;
- перевірити, чи здійснюється на підприємстві оперативний контроль за рухом носіїв суворого обліку;
- перевірити, чи ведуться журнали реєстрації їх надходження-вибуття;
- перевірити правильність і своєчасність оформлення актів на списання носіїв;
- перевірити, чи вся кількість носіїв ОПВ прийнята на позабалансовий облік;
- ознайомитись зі станом позабалансового обліку в журналі по даному рахунку, а також обліку носіїв ОПВ у працівників, відповідальних за їх збереження;
- перевірити, чи дотримуються на підприємстві умови контролю за збереженням та використанням носіїв ОПВ.

Проведення інвентаризації дозволяє виявити охороноздатні рішення, напрацювання, поставити їх на облік у формі нематеріальних активів, що забезпечить ефективність їх використання в діяльності підприємства.

Під час проведення інвентаризації ОПВ, у випадку виявлення їх лишків (комп'ютерних програм, баз даних тощо) на яких відсутні охоронні документи (ліцензія, свідоцтво тощо) або термін дії яких закінчився, їх необхідно видаляти. Це пояснюється тим, що навіть зберігання без використання неліцензійних програм є порушенням права інтелектуальної власності розробників (творців), що тягне за собою відповідальність, встановлену ст. 432 ЦКУ. У випадку порушення таких прав суд може вжити заходів. Також, якщо у

працівника на комп'ютері є відео чи аудіофайли, однак немає підтвердження їх ліцензійності (наприклад, файли записано з Інтернету), перевіряючі можуть зафіксувати порушення у протоколі і цілком обґрунтовано вилучити комп'ютерну техніку [3, с. 34-37].

А в числі основних завдань для вирішення зазначених вище цілей необхідно передбачити створення системи обліку й інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності, отриманих в результаті виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Що стосується підприємства ТОВ «Автотехсервіс», інвентаризація матеріальних та нематеріальних активів не виявила жодних порушень, а всі бухгалтерські записи відповідають дійсності.

2.3. Узагальнення та інтерпретація інформації про інтелектуальну власність у корпоративній звітності.

В Україні законодавчо як нематеріальні активи визнають інтелектуальну власність, ринкові активи, інфраструктурні активи. Це пов'язано насамперед з неможливістю ідентифікації людських ресурсів та відсутністю методів оцінки та контролю людського капіталу. Проте все частіше у зарубіжній економічній науці наводяться обґрунтування необхідності обліку людського капіталу. Дане положення знайшло відображення у МСБО 38 «Нематеріальні активи». Даний стандарт рекомендує в якості оцінки людського капіталу приймати витрати на навчання персоналу або принесену їм додану вартість [2]. Для визнання людського капіталу об'єктом бухгалтерського обліку необхідно обґрунтувати його вартість, за якою його можна прийняти до обліку. У даний час існує три підходи до оцінки його вартості:

- 1) людський капітал як складова інтелектуального капіталу;
- 2) людський капітал як сукупність витрат з його створення;
- 3) людський капітал як об'єкт інтелектуальної власності і, відповідно, нематеріальний актив.

Згідно з цим підходом, права на людський капітал (оформлені трудовим контрактом) можна визнати нематеріальним активом, піддавати амортизації та враховувати в активі балансу.

Методика обліку людського капіталу як об'єкту інтелектуальної власності розглянута Д.А. Панковим, А.Н. Коробом, Т.О. Графовой, яка пропонує генеральну модель фінансового обліку інтелектуального капіталу, орієнтовану на застосування двох систем обліку формування інтелектуальної власності (традиційний облік і інтернаціональна модель) та ефективного використання структурного, споживчого, людського капіталу й гудвілу. У цій моделі облік формування інтелектуальної власності ведеться за двома групами: структурний капітал та гудвіл [55].

Запропонована генеральна модель, на думку Т.О. Графовой, є основою для створення системи фінансового, управлінського та стратегічного обліку інтелектуальної власності та розкриття інформації щодо витрат і інвестицій в людські ресурси (представлення звітності). На думку А.Н. Козирєва, є чотири моделі обліку людських ресурсів:

1 Фінансова вартість індивідуума – ця модель розкриває інформацію про очікувану вартість індивідуума для компанії, яка залежить від:

- 1) здатності людини виконувати свою роботу з деякою продуктивністю і гнучкістю, що робить людину здатною співпрацювати з іншими;
- 2) задоволення людини умовами праці на підприємстві, тобто очікується, що людина працюватиме на підприємстві й надалі.

2. Фінансова вартість груп – ця модель розкриває інформацію про зв'язок між матеріальним забезпеченням і мотивацією, з одного боку, і фінансовими результатами, з іншого. Модель не виміряє вартості, але відображає концепцію порівняння добробуту і мотивації працівника.

3. Витрати на заміну персоналу – розкриває інформацію про фінансову ситуацію у зв'язку з наймом, навчанням і передислокацією працівників.

4. Формування звітів про інтелектуальний капітал як звітів про людські ресурси. Дана модель зосереджується на управлінні витратами, капіталізації і

знеціненні історичних витрат на людські ресурси. Звіти про інтелектуальний капітал є додатком до традиційних бухгалтерських звітів та розглядаються як інструмент для його вимірювання й управління та демонстрації привабливості компанії для інвестицій. Існує два види таких звітів:

1) звіт для внутрішніх потреб – це докладний звіт для менеджменту та персоналу компанії;

2) скорочений звіт для потенційних інвесторів, підготовлений з метою залучення інвестицій. Ці звіти підприємства розробляють самостійно [52].

Система публічної звітності корпорацій спрямована на задоволення різноманітних інформаційних запитів зацікавлених осіб. Не всі треті сторони корпорацій належать до зацікавлених сторін з прямим чи опосередкованим фінансовим інтересом, і не всі інформаційні запити за змістом є фінансовими. Тому, крім фінансової, система публічної корпоративної звітності містить і інші звітні компоненти (Додаток В).

До найпоширеніших компонентів публічної звітності належать:

- фінансова звітність;
- звіт найвищого керівництва (звіт про управління чи звіт про корпоративне управління);
- звіт про інтелектуальний капітал;
- соціальна звітність;
- екологічна звітність.

Фінансова звітність є на сьогодні найважливішим компонентом публічної корпоративної звітності в репрезентації ефективності діяльності компаній. Однак зацікавлені особи не можуть задовольнятися лише порцією інформації з фінансової звітності. Поряд з нею, партнери прагнуть як іншої фінансової інформації, що не охоплена форматом фінансової звітності (наприклад, щодо перспектив подальшого розвитку компанії), так і інформації нефінансового характеру, зокрема щодо соціально-екологічної ефективності діяльності.

Основне завдання звіту найвищого керівництва (звіту про управління) полягає в репрезентації бачення топ-менеджерів корпорації перспектив подальшого її розвитку з урахуванням притаманних ризиків та невизначеності.

Головним недоліком сучасного формату фінансової звітності, визначеного національними чи міжнародними стандартами обліку та звітності (НП(С)БО України, IFRS, GAAP тощо), є викривлення оцінки нематеріальної частини майна та капіталу компанії (управлінського, клієнтського тощо), що зумовлено принципом об'єктивації, який вже понад сто років використовується в теоріях бухгалтерського обліку та облікових регламентаціях. За таких умов інформацію про нематеріальні об'єкти корпорацій розкривають у звіті про інтелектуальний капітал. Проте, з урахуванням запропонованих вище концептуально-методологічних засад обліково-звітної репрезентації інтелектуального потенціалу корпорацій потреба в цьому звіті відпаде, або його доцільно наповнювати нефінансовою інформацією, що відображає технічно-технологічні характеристики нематеріальних об'єктів та перспективи їх подальшого використання.

Фінансова звітність - це мова бізнесу, яка використовується для отримання необхідної інформації при прийнятті управлінських та інших рішень. Процес складання фінансової звітності вимагає від керівництва підприємства застосування професійного судження і передбачає використання кількісної та якісної інформації про події і операції, пов'язані з діяльністю підприємства.

Слід пам'ятати, що керівництво підприємства несе відповідальність за фінансову звітність. У свою чергу, оцінка результатів діяльності підприємства значною мірою залежить від інформації, що міститься у фінансовій звітності.

Крім фінансової звітності та звітності про роботу з цінними паперами, у підприємстві існують інші види звітності, передбачені діючими нормативно-правовими актами України. З метою полегшення роботи на підприємстві рекомендується розробити і прийняти Положення про організацію звітності, яке передбачало би порядок складання звітності на підприємстві, термін її

подання в державні органи, осіб (особу), що несуть відповідальність за правильне складання звітів і своєчасне їхнє представлення в державні органи. Так, підприємство періодично надає звіти до органів відповідно до чинного законодавства України (табл. 2.7.)

Таблиця 2.7.

*Надання звітів у відповідні органи згідно чинного законодавства
України*

Органи статистики	Звіти про заборгованості по заробітній платі, звіти про екологічні платежі, виплати за природні ресурси і поточні платежі на охорону природи, звіти про зовнішню трудову міграцію й інші звіти
Державної служби зайнятості	Звіти про чисельність працюючих у Суспільстві, про наявність робочих місць, звільнених і прийнятих на роботу працівників, інші види звітів
Пенсійного фонд	Бухгалтерська документація, звіти про сплату страхових внесків у пенсійний фонд, інша документація
Інші органи	

У Примітках до річної фінансової звітності за вимогами П(С)БО 8 наводиться інформація, яка пояснює облікову політику підприємства щодо визнання та оцінки нематеріальних активів за кожною групою активів:

- підхід до переоцінки нематеріальних активів (вартість (первісна або переоцінена), за якою нематеріальні активи відображені в балансі);
- підхід до відображення витрат на дослідження і розробки;
- обрані методи амортизації та діапазон термінів корисної експлуатації.

Крім того, у Примітках щодо кожної групи нематеріальних активів з виділенням інформації про створені підприємством нематеріальні активи наводиться така інформація:

- наявність та рух у звітному році:
  - первісна (переоцінена) вартість нематеріальних активів та сума зносу на початок періоду;

- первісна вартість нематеріальних активів, які визнані активом, з виділенням вартості нематеріальних активів, отриманих у результаті об'єднання підприємств;

- сума зміни первісної (переоціненої) вартості та зносу нематеріальних активів у результаті переоцінки;

- первісна (переоцінена) вартість та сума зносу нематеріальних активів, які вибули;

- сума нарахованої амортизації;

- сума втрат від зменшення корисності, відображена в звіті про фінансові результати в звітному періоді;

- інші зміни первісної (переоціненої) вартості та сума зносу на кінець періоду;

- вартість нематеріальних активів щодо яких існують обмеження прав власності;

- вартість нематеріальних активів, переданих у заставу;

- сума угод на придбання в майбутньому нематеріальних активів;

- загальна сума витрат на дослідження і розробки, включена до складу витрат звітного періоду;

- первісна вартість, залишкова вартість і метод оцінки нематеріальних активів, отриманих за рахунок коштів цільового фінансування.

В інтересах забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки необхідно:

- розробити засади й механізми забезпечення інтелектуальної безпеки в державі;

- забезпечення надійного захисту інтересів суб'єктів господарювання в сфері інтелектуальної власності, об'єктів інтелектуальної власності, носіїв інтелекту та продуктів їх розумової праці;

- розробка комплексу організаційно-правових, господарсько-економічних та інших заходів, спрямованих як на збереження і відтворення

інтелектуального потенціалу в країні, так і підвищення престижності розумової праці, зацікавленості носіїв наукового інтелекту в плідній роботі;

- удосконалення науково-технічної політики, яка має відповідати новим соціально-економічним умовам розвитку нашої країни в контексті Світової організації торгівлі та євроінтеграції;
- підвищення суспільної та соціальної значущості висококваліфікованих фахівців і провідних вчених.

З практичної точки зору факт повноцінного відображення інтелектуального потенціалу в балансі корпорацій призведе до очікуваного зниження вартісних розривів між їх балансовими та ринковими капіталізаціями.

Формат публічної фінансової звітності корпорацій утворює більш об'ємну інформаційну базу, яка сприяє підвищенню об'єктивності розкриття потенціалу корпорацій та демонстрації їхньої інвестиційної привабливості на міжнародних ринках капіталів.

З метою покращення якісного рівня інформаційного забезпечення зовнішніх користувачів, нефінансову компоненту публічної корпоративної звітності запропоновано будувати з урахуванням концептуально-теоретичного базису фізичної економії. Основними об'єктами нефінансової компоненти публічної корпоративної звітності повинні стати абсолютні блага та екстерналії, що забезпечують нормальну життєдіяльність людини та відсутність шкідливого впливу на навколишнє середовище. Це сприятиме змістовному удосконаленню інформаційного забезпечення заінтересованих сторін корпорацій про соціально-екологічні результати їхньої діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. у кваліфікаційній роботі нарахування морального зносу в фінансовому обліку запропоновано здійснювати за рахунок спеціально створеного резерву капіталу – резерву на моральний (технологічний) знос основного капіталу. Застосування таких облікових процедур забезпечує збереження продуктивної енергії капіталу та можливість його відтворення в якісно новій (інноваційній) технічно-технологічній формі.

2. Проблему облікового визнання і відображення інтелектуального потенціалу запропоновано вирішувати через репрезентацію в активі балансу інтелектуальних активів, а в пасиві – інтелектуального капіталу. При цьому, якщо вартість інтелектуальних активів охоплює дві складові – вартість трансформованих інших форм капіталу та додатково створену вартість, то вартість інтелектуального капіталу, згідно із запропонованою методикою, відображає лише вартісний вимір синергетичного ефекту трансформації інших форм капіталу, встановлюючи в такий спосіб реальне створення додаткової інтелектуальної вартості. Такі базові положення дають змогу підвищити рівень повноти репрезентації інтелектуального капіталу в балансі корпорацій та об'єктивності їх фінансової звітності загалом. З практичної точки зору факт повноцінного відображення інтелектуального потенціалу в балансі корпорацій призведе до очікуваного зниження вартісних розривів між їх балансовими та ринковими капіталізаціями.

3. Запропоновано розширення формату публічної фінансової звітності на основі введення нових об'єктів, які дають змогу повноцінно репрезентувати компоненти інтелектуального потенціалу корпорацій та забезпечувати збереження основного капіталу від морального зносу. З практичного погляду це дає змогу об'єктивніше оцінити рентабельність інвестицій в акції корпорацій, базуючись на реальних, а не номінальних оцінках їхніх вартостей. Запропонований формат публічної фінансової звітності корпорацій утворює більш об'ємну інформаційну базу, яка сприяє підвищенню об'єктивності

розкриття потенціалу корпорацій та демонстрації їхньої інвестиційної привабливості на міжнародних ринках капіталів.

4. Визначено, що у сучасній практиці змістові формати нефінансової звітності базуються на використанні економічно-фінансових індикаторів, розрахованих на основі бухгалтерської інформації, перебираючи на себе відомі недоліки фінансової звітності. Виявлено, що розроблені парадигми нефінансової звітності не мають необхідного обґрунтування з точки зору реального розвитку предметної сфери знань – за своїм акцентом вони спрямовані швидше на піар чи маркетинг, ніж на об'єктивне інформування суспільства. Тому, з метою покращення якісного рівня інформаційного забезпечення зацікавлених сторін, нефінансову компоненту публічної корпоративної звітності запропоновано будувати з урахуванням концептуально-теоретичного базису фізичної економії.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЕКСПЕРТИЗА.

3.1. Організація та етапи здійснення економічної експертизи інтелектуальної власності

Визначення вартості і проведення оцінки в даний час здійснюється в Україні двома суб'єктами – суб'єктами оціночної діяльності та судовими експертами. Незважаючи на різні правові статуси даних осіб, що визначаються різними законами, кінцевий продукт їх діяльності – результат про вартість, є консолідуючим моментом їх професійної діяльності.

Практика діяльності оцінювача не обмежується оціночною діяльністю. Вона може бути значно розширена, в результаті чого оцінювач набуває можливість надавати послуги в сфері експертної (досудової та судової) діяльності. Оцінювач, який має професійну освіту, додаткову освіту і стаж роботи за профілем відповідає кваліфікаційній характеристиці «оцінювач (експерт з оцінки майна)». Як приватний експерт або фахівець такий оцінювач в статусі недержавного призначеного судом експерта може виконувати судові експертизи та здійснювати довідково-консультаційну діяльність в рамках судового і адміністративного провадження (судочинства), а саме:

А) здійснювати експертну діяльність в статусі спеціаліста, призначеного судом:

- консультацій і пояснень спеціаліста;
- дачі фахівцем рецензії на висновок, виконане іншим експертом, і / або консультації адвоката (слідчому, стороні судового розгляду), результати яких мають доказове значення;

Б) здійснювати довідково-консультаційну діяльність в статусі фахівця, що володіє спеціальними знаннями в галузі оцінки майна в рамках судового і адміністративного провадження (судочинства). У непроцесуальній формі досудового розгляду:

- представляти результати експертного (досудового, попереднього) дослідження об'єкта як отримані результати експертизи довідково-консультаційного значення, виконані на замовлення сторін для вирішення майнових прав при обґрунтуванні і пред'явленні претензії і / або позовних заяв до суду, не мають доказового значення;

- давати письмові консультації фахівця, оформлені у вигляді взяття з питань, що входять в його компетенцію, як судження і пояснення фахівця з питань, поставлених перед ним сторонами.

Призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі - експертизи та дослідження) судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі - експертні установи) та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ (далі - експерти), їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України "Про судову експертизу", "Про виконавче провадження", іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та цією Інструкцією.

Терміни, що використовуються в цій Інструкції, вживаються у значеннях, наведених у Кримінальному процесуальному, Цивільному процесуальному, Господарському процесуальному кодексах України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кодексі адміністративного судочинства України та Митному кодексі України.

Основними видами (підвидами) експертизи є:

1) криміналістична: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; матеріалів, речовин та виробів (нафтопродуктів і пально-

мастильних матеріалів; скла, кераміки; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна;

2) інженерно-технічна: інженерно-транспортна; дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційна, електротранспортна експертиза;

3) економічна: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій;

4) товарознавча: машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; авто-товарознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння;

5) експертиза у сфері інтелектуальної власності: літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності;

6) психологічна;

7) мистецтвознавча;

8) військова тощо.

Окрему групу становлять економічні дослідження об'єктів інтелектуальної власності, зокрема визначення вартості перелічених вище об'єктів інтелектуальної власності та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них.

Об'єктами економічної експертизи (досліджень) можуть бути:

- первинні бухгалтерські документи;

- реєстри бухгалтерського обліку;
- документи фінансової звітності;
- статистична звітність за відповідні періоди;
- роздруковані та завірені електронні документи;
- організаційно-розпорядчі та планово-регулювальні документи, складені на підставі законодавчих та нормативних актів, тощо.

Судові експертизи та експертні дослідження у сфері інтелектуальної власності проводяться за наступними напрямками:

- ✓ дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами та інші;
- ✓ дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних);
- ✓ дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення;
- ✓ дослідження, пов'язані з винаходами і корисними моделями;
- ✓ дослідження, пов'язані з промисловими зразками;
- ✓ дослідження, пов'язані з сортами рослин;
- ✓ дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями;
- ✓ економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності.

Напрямок дослідження у сфері інтелектуальної власності має лише йому притаманні об'єкти дослідження – об'єкти права інтелектуальної власності, що за своєю природою є нематеріальними об'єктами, які набувають правової охорони при дотриманні всіх установлених законодавством умов і фіксації в певній об'єктивній (матеріальній) формі.

Предметом судової експертизи у сфері інтелектуальної власності є фактичні дані та обставини справи про властивості, ознаки, закономірності створення й використання об'єктів інтелектуальної власності, їх вартість, завдані збитки та економічні операції щодо цих об'єктів, які мають значення

для досудового розслідування чи судового провадження й установлюються шляхом застосування спеціальних знань у визначеному законом порядку.

Завдання, що ставляться на вирішення судового експерта, формуються виходячи із необхідності встановлення певних об'єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з'ясування істини у справі. Ці завдання визначаються питаннями, поставленими перед судовим експертом або в порядку експертної ініціативи.

Основними завданнями цього класу експертизи є:

1) виявлення й оцінювання властивостей і ознак об'єктів інтелектуальної власності, а саме:

– визначення в об'єкті дослідження ознак об'єкта інтелектуальної власності;

– дослідження відповідності об'єкта критеріям, необхідним для надання правової охорони (новизна, промислова придатність тощо);

– установлення факту використання сукупності ознак об'єкта інтелектуальної власності;

– установлення факту відтворення об'єкта авторського права тощо.

2) визначення вартості майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них, тощо.

Отже, при призначенні судової експертизи у сфері інтелектуальної власності на дослідження експерту надаються об'єкти, у яких втілено об'єкт права інтелектуальної власності, а також інші матеріали, що містять відомості про об'єкти дослідження.

Призначення й проведення експертиз у сфері інтелектуальної власності здійснюється за правилами, що передбачені для будь-яких видів експертиз. Завдання, що ставляться перед судовим експертом, визначають із урахуванням необхідності встановлення певних об'єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з'ясування істини у справі, до яких належать: вид і розмір збитків (матеріальної шкоди), завданих правовласнику об'єкта

інтелектуальної власності, обсяг відтворення об'єктів авторського права (повне або часткове відтворення твору, відтворення частини, яка має самостійне значення), спосіб їх використання тощо. До компетенції експерта у сфері інтелектуальної власності не входить з'ясування певних обставин, що не потребують спеціальних знань, а також правових питань, вирішення яких зараховано законом до компетенції слідчого або іншої уповноваженої особи (зокрема, щодо вини, правового оцінювання дій сторін, відповідності окремих нормативних актів вимогам закону тощо).

Судова експертиза є дієвим процесуальним прийомом для доказування фактів порушення авторських прав та встановлення осіб, винних в таких порушеннях. Зважаючи на складність доказування в таких справах, ключову роль в доказуванні відіграє саме висновок експерта. Такий висновок є дуже вагомим аргументом для суду, оскільки допомагає суду встановити фактичні обставини справи за допомогою спеціальних знань, якими не володіє суддя.

Прикладами експертних помилок, які можуть бути допущені експертом і є підставою для невизнання судом висновку експерта недопустимим доказом, є:

- процесуальні (порушення процедури виробництва);
- гносеологічні (процесу пізнання об'єкта);
- діяльні (технологічні, операційні);
- змістовні і науково-методичні.

На сучасному етапі потрібно відзначити активну діяльність щодо становлення та розвитку оціночної діяльності як професійної діяльності, опрацювання оцінним спільнотою України форм саморегулювання, методологічної бази, підготовки професійних оцінювачів і їх підвищення кваліфікації, активній співпраці з закордонними оціночними структурами, вивчення та впровадження їх позитивного досвіду в практику оцінки.

Оцінювачі активно задіяні в оціночних процедурах застав, оцінки нерухомого та рухомого майна, бізнесу, нематеріальних активів.

У вирішення питань судової експертизи входить крім встановлення якісних і кількісних характеристик, і питання визначення вартості. Судова

експертиза призначається за визначеннями і постановами судів і правоохоронних органів з питань звичаями вартості при розслідуванні злочинів і господарських спорів у цивільних справах.

Незважаючи на те, що оцінювач і судовий експерт відносяться до різних категорій професійної діяльності, вимоги до оформлення фінальних документів – це висновок експерта та звіт про оцінку, у них різні, залишається незмінним одне – встановлення достовірного показника ринкової вартості об'єктів дослідження. Правильне визначення ринкової вартості або іншої категорії вартості відіграє значиму роль в охороні і захисту прав громадян і організацій, інтересів держави і суспільства при кваліфікації складу злочину, визначенні сум збитків, відшкодування шкоди, виявлення несплати податків до бюджету, відходу від податків і т.д.

Однак на практиці мають місце факти різної оцінки одного і того ж об'єкта судовими експертами та оцінювачами, причому ці показники іноді відрізняються разюче, на кілька порядків, що є підставою сумніватися в правильності проведеного оціночного або експертного дослідження і достовірності отриманих результатів.

Для виявлення причин даної неузгодженості суд зазвичай діє за двома можливими сценаріями: призначення рецензування Звіту оцінки в Фонд державного майна України, до компетенції якого входить дана процедура, а також призначення судової експертизи в науково-дослідний центр судової експертизи по тому ж об'єкту.

Аналіз методологічного забезпечення судової експертизи в даний час показав деякі не узгодженість методик і методичних рекомендацій щодо визначення ринкової вартості об'єктів нерухомості з національними стандартами та міжнародними стандартами оцінки.

Вищеописаний фактор призводить до того, що ринкова вартість того ж самого об'єкта, виконана в рамках судової експертизи і в рамках оцінки, часто має полярно різні значення.

Дана неузгодженість викликана недостатнім рівнем модернізації дій судових експертів з динамічним розвитком оціночної діяльності, яка на сьогоднішній момент актуалізована потребою розвитку відносин в умовах ринкової системи економічних відносин і відповідно наявністю великої кількості спорів, дозволених в судовому порядку.

Також слід зазначити, що для здійснення якісної судової експертизи необхідно переглянути її видову класифікацію, включити в неї дослідження цілісних майнових комплексів, нематеріальних активів, майнових прав, прав вимоги тощо.

Судова і слідча практика активно вимагає вирішення питань, пов'язаних з встановленням вартості нематеріального активу в статутному капіталі, при заставах, кредитуванні, оцінці бізнесу, при розслідуванні рейдерства або оподаткування і т.д.

Однак встановлення ринкової вартості нематеріальних активів і оцінка бізнесу на теперішній момент не здійснюється НДУСЕ, в той час як запити судової та слідчої практики є.

Для усунення даних проблем пропонується консолідувати судову і оціночну діяльність судових експертів, з метою усунення розбіжностей в підсумкових показниках оціночної вартості, пропонується створити єдині методики розрахунків вартості по кожному окремому виду майна: рухомого, нерухомого та інтелектуальної власності, заснованих на національних і міжнародних стандартах оцінки, опрацювати єдині шкали по поправочним коефіцієнтам до нерухомості і земельних ділянок, розробити систему інвестиційних ризиків для визначення коефіцієнта дисконтування, розробити програми і стандартні бланки для типових об'єктів оцінки: квартир, машин, будинків, земельних ділянок, обладнання і т.д.

У разі виявлення різних показників вартості, відправляти звіти оцінювачів та експертів з визначення ринкової вартості в погоджувальну орган, до складу яких включити поряд з Фондом державного майна України, включити оцінювачів та судових експертів. Саме цей орган уповноважити

знімати всі спірні питання, пов'язані з різними оцінками одного і того ж об'єкта, зроблені як за вказівкою судів і правоохоронних органів або за заявами юридичних або фізичних осіб. Рецензування даних звітів повинно здійснюватися відповідно до методологічного інструментарію оціночної діяльності, заснованого на міжнародних стандартах оцінки і національних стандартах оцінки, та спільних методиках розрахунків. Результати повинні обговорюватися на спільних оціночних та експертних методичних семінарах, системні помилки повинні бути усунені шляхом проведення навчальних семінарів і тренінгів, а також узагальнення експертно-оціночної практики і вироблення нових тенденцій процесу оцінки в рамках судово-експертної та оціночної діяльності.

3.2. Методика проведення експертного дослідження інтелектуальної власності

Економічні дослідження інтелектуальної власності сьогодні є найбільш складними. Документальними доказами об'єктів економічних досліджень у сфері інтелектуальної власності, як правило, є документи управлінського, бухгалтерського та податкового обліків і звітностей, інші матеріали справи (акти ревізій; протоколи огляду, виїмок та допитів; висновки експертів інших спеціальностей тощо), у яких відображені операції з приводу об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ).

До експертної установи (експерту) надаються також: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, – матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо).

Достатньо часто судовий експерт стикається з проблемою неякісного ведення первинних документів у системі бухгалтерського, фінансового (податкового) та статистичного обліку, наявністю недосконалих фінансово-

податкових відносин щодо ОПВ, легальним та нелегальним отриманням прибутку при комерціалізації ОПВ, тощо.

З метою зменшення або взагалі уникнення таких перешкод в роботі судових експертів зазначена ситуація потребує посилення законодавчих вимог та відповідальності щодо обов'язкового ведення первинних документів в системі бухгалтерського, податкового (фінансового) та статистичного обліку, та створення умов для протидії недосконалим фінансово-правовим відносинам щодо ОПВ.

Для покращення ситуації, слід встановити обов'язкові вимоги при подачі до суду звернень про протиправні дії з ОПВ від їх власників первинні документи, які встановлені у системі бухгалтерського, податкового (фінансового) та статистичного обліку, що стосується предмету судової заяви, зокрема, встановити для власників ОПВ обов'язковий перелік таких первинних документів, що:

- по-перше, вплине на скорочення терміну проведення економічних досліджень інтелектуальної власності та підвищить її доказовість;
- по-друге, в разі неможливості отримання первинних документів порушника ОПВ, враховуються для розрахунку розміру збитків фактичні вартісні дані первинних документів власників ОПВ, які звернулись про захист своїх майнових прав;
- по-третє, це також прискорює визначення розміру збитків при продажу контрафактної продукції.

Слід звернути увагу на отримання електронної інформації стосовно первинних документів у якості доказовості, які виконуються з урахування вимог ведення бухгалтерського обліку в електронному режимі.

У європейському праві явно виражена вимога, що відшкодування збитків за порушення прав інтелектуальної власності, що одночасно є засобом компенсації та стримування порушників. При цьому відшкодування шкоди та компенсація витрат правовласника за загальним принципом призначені для досягнення двох цілей:

1) компенсаційної, тобто відшкодування збитків повинно забезпечити збереження положення правовласника у тому вигляді, який він мав місце якби не було порушення;

2) стримувальної, тобто відшкодування збитків повинне слугувати як перешкоджанню повторення, так і стримуванню потенційних порушників.

В Україні використання інтелектуальної власності в господарській діяльності оцінюється отриманим економічним результатом матеріального характеру у вигляді доходу, а за вирахуванням компенсаційних витрат – прибутком. Первісним у господарській діяльності є вартість інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, а вторинним – є дохід після реалізації інноваційного продукту в науковій сфері чи інноваційної продукції в промисловій сфері, яку виведено на ринок. Тут чітко просліджується три послідовних ланцюга використання інтелектуальної власності в господарській діяльності суб'єкта господарювання:

1) оцінка вартості інтелектуальної власності (не має значення стосовно створення інтелектуальної власності чи придбання інтелектуальної власності) та зарахування його на баланс з ознаками активу у бухгалтерському обліку;

2) матеріалізація інтелектуальної власності шляхом трансформації інтелектуальної власності творця (інтелектуальний продукт) у інноваційний продукт чи інноваційну продукцію;

3) комерціалізація (реалізація) інноваційного продукту чи інноваційної продукції на ринку з отримання доходу, як результат цього процесу і джерелом винагороди власника інтелектуальної власності за рахунок отриманого прибутку.

При неправомірному використанню інтелектуальної власності з'являється подвоєння зазначеного процесу закріпленого за різними суб'єктами господарювання, які працюють в різних правових умовах, а саме на легітимній та нелегітимній основі отримання доходу, а за вирахуванням компенсаційних витрат – прибутку.

Як правило, на розгляд судовому експерту ставиться питання щодо визначення розміру матеріальної шкоди, завданої власнику ОПВ. Враховуючи те, що використання прав, які належать правовласнику ОПВ, здійснюється в межах, передбачених законодавством, тому будь-яка особа не може використовувати ОПВ без згоди на те власника такого об'єкта. Але, як правило, не визнається незаконним використання його без комерційної мети, з науковою метою або в порядку експерименту, а також у деяких інших випадках [2]. Загалом питання про те, законним чи незаконним є таке використання належить до компетенції суду, а отже судовим експертом розрахунок матеріальної шкоди проводиться за умови, якщо такий факт буде встановлено в суді.

При розгляді питання щодо визначення розміру матеріальної шкоди судовий експерт повинен розуміти, що матеріальна шкода включає як пряму дійсну шкоду, так і втрачену (упущену) вигоду.

Пряма дійсна шкода – це безпосереднє зменшення активів підприємства – його майна й майнових прав, які відображаються в балансі. До її складу входять втрати (яких особа зазнала зі знищенням або пошкодженням речі – недостачі, розкрадання, природний убуток) та витрати (які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права). Вказане вище підтверджується нормами п. 1 ч. 2 ст. 22 ЦКУ, а саме: «втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки)».

Втрачена (упущена) вигода відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦКУ визначається як «доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене».

Особливістю складових матеріальної шкоди при порушенні прав на об'єкти інтелектуальної власності є те, що вона фактично не включає пряму дійсну шкоду, оскільки при порушенні прав інтелектуальної власності об'єкт інтелектуальної власності у дійсності не зникає, на відміну від матеріальних

об'єктів, які можуть бути знищені або пошкоджені. За таких обставин, виходячи з наявних матеріалів кримінального провадження та долучених додаткових документів до звернення сторони захисту, розраховується втрачена (упущена) вигода як складова матеріальної шкоди у вигляді винагороди власника інтелектуальної власності за рахунок отриманого прибутку.

При визначенні розміру упущеної вигоди експертом визначається розмір прибутку (винагороди), який власник ОПІВ міг би отримати на законних підставах або на основі ліцензії (ліцензійного договору).

Згідно інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта.

Проведення експертиз, експертних досліджень з оцінки майна здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України "Про судову експертизу", з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" щодо методичного регулювання оцінки майна.

Експертизи та дослідження, що проводяться атестованими судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ,

здійснюються з урахуванням обмежень, передбачених статтею 7 Закону України "Про судову експертизу".

Підставою для проведення експертизи у кримінальному провадженні та у справах про адміністративні правопорушення відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом).

Підставою для проведення експертизи у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах є ухвала суду про призначення експертизи або договір з експертом чи експертною установою, укладений на замовлення учасника справи.

Підставою для проведення експертного дослідження є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

У випадках, передбачених законодавством, експертною установою надсилається рахунок вартості робіт за проведення експертиз (експертних досліджень).

При проведенні експертиз в експертній установі організаційне, матеріально-технічне забезпечення їх виконання, контроль за своєчасним проведенням і за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань експертизи покладається на керівника експертної установи.

Якщо експерт здійснює судово-експертну діяльність у складі юридичної особи, що не є державною спеціалізованою установою, організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертиз та контроль за своєчасним їх проведенням покладаються на її керівника.

Істотним недоліком системи захисту інтелектуальної власності є її недостатня ефективність. Порушники права інтелектуальної власності не дуже бояться застосування до них встановлених чинним законодавством санкцій. Інколи доходи від неправомірного використання чужого твору чи об'єкта

промислової власності перевищують встановлені санкції (штрафи) у велику кількість раз і перекривають понесені витрати. Крім цього, до недоліків існуючої системи захисту права інтелектуальної власності можна віднести відсутність спеціалізованих судів і суддів, що зумовлює досить тривалі строки розгляду навіть не дуже складних справ з приводу порушення інтелектуальної власності.

3.3. Проблемні питання економічної експертизи інтелектуальної власності та способи їх вирішення

Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року на основі аналізу сучасного стану сфери інтелектуальної власності визначає пріоритети та перспективи розвитку Національної системи інтелектуальної власності, мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики в сфері інтелектуальної власності.

Під сферою інтелектуальної власності розуміється середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти інтелектуальної власності, права на які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними [34].

Розроблення Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності є логічним продовженням процесу удосконалення сфери інтелектуальної власності в Україні, що відбувається в межах реалізації Концепції розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009-2014 роки, та зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на використання інтелектуальної власності в якості стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства та підвищення

конкурентоспроможності економіки нашої країни, прискорення інноваційного розвитку та інтеграції України у міжнародний економічний простір.

Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей і поглядів на розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні, визначених Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", Державною програмою активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки, Програмою розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні, Стратегією національної безпеки України, Концепцією Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року.

Національна система інтелектуальної власності включає в себе національне законодавство, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база), державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями в сфері інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури, що беруть активну участь в реалізації державної політики у цій сфері та вирішенні широкого кола завдань з надання правової охорони, управління, реалізації та захисту прав інтелектуальної власності (інституційна база), елементи і відносини, які забезпечують та підтримують на відповідному рівні функціонування системи (інфраструктура), а також користувачів цієї системи [35].

Наразі в Україні створена та консолідована комплексна нормативна база з інтелектуальної власності.

Правовідносини в сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються окремими нормами цивільного, господарського, кримінального, митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та процесуальних кодексів.

В Україні діють 10 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, вона є учасницею 22 багатосторонніх міжнародних договорів, що діють у цій сфері і згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Правовідносини, пов'язані з правовою охороною інтелектуальної власності, регулюються також близько ста нормативно-правовими актами. Окремі норми права інтелектуальної власності містяться також у 26 інших законах України.

Незважаючи на суттєві успіхи Україна продовжує стикатися з низкою проблем у сфері інтелектуальної власності: ще досить високий рівень піратства та обігу контрафактної продукції, що становить загрозу для економіки держави та підвищений ризик для здоров'я населення; невирішеність питання порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет; незавершеність робіт із впровадження системи електронного подання заявок та їх електронного діловодства, по відмові від паперових офіційних видань (державних реєстрів, бюлетенів, описів до патентів тощо) і переходу до електронних видань, з легалізації програмного забезпечення в органах влади; існування проблем у сфері колективного управління правами інтелектуальної власності; недостатньо високий рівень культури та обізнаності населення в сфері інтелектуальної власності.

В Україні склалася ситуація, яка характеризується недостатнім рівнем комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, унаслідок чого гальмується розвиток високотехнологічних і економічно важливих для України та її майбутнього галузей народного господарства.

Одним із основних напрямків зовнішньої політики нашої держави є її інтеграція як повноправного члена в світове та європейське економічне і культурне співтовариство. Важливою складовою цього процесу в Україні є створення максимально сприятливих правових, організаційних та економічних умов для юридичних і фізичних осіб щодо набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності. Тому, одним з першочергових завдань залишається подальша адаптація національного законодавства до законодавства ЄС.

Вимоги чинного законодавства України щодо проведення закупівлі товарів і послуг для забезпечення укладання угод (зовнішньоекономічних контрактів) у частині, що стосується доступу до зарубіжних комерційних баз даних, в цілому не узгоджуються зі сталою міжнародною практикою та національним законодавством тих країн, де географічно розміщені провайдери. Така ситуація змушує провайдерів здійснювати додаткові фінансові витрати, а в деяких випадках відмовлятися від участі в тендерній процедурі, оскільки їх документи, як правило, носять конфіденційний характер.

Мають місце невирішені питання в сфері авторського права і суміжних прав. Залишається поширеним явищем неправомірне використання цих прав, що призводить до погіршення міжнародного іміджу України, зниження її інвестиційної привабливості.

У 2013 році Офіс торговельного представника США надав Україні статус "Пріоритетної іноземної країни" ("Priority Foreign Country") у рамках "Спеціального переліку 301" ("Special 301" List) через існуючі проблеми у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Таким проблемами були визначені:

1) управління в Україні системою колективних товариств, які відповідають за збір і розподіл авторської винагороди в США та інших правовласників;

2) використання контрафактного програмного забезпечення українськими державними органами;

3) он-лайн порушення авторських і суміжних прав.

30 травня 2013 року торговий представник США ініціював дослідження цих проблем, політики та практики. На основі інформації, отриманої в ході дослідження, 28 лютого 2014 року, торговий представник США визначив, що такі дії, політика і практика є невинуватеними та обтяжують або обмежують торгівлю США, але, у зв'язку з поточною політичною ситуацією в Україні, на даний час не має бути вжито заходів [82].

Проблемні питання, що пов'язані з проведенням перевірок суб'єктів господарювання державними інспекторами, полягають, зокрема у відсутності відповідальності суб'єктів господарювання за невиконання законних вимог 2 державного інспектора, недостатній чисельності державних інспекторів для забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності.

Для більш дієвої боротьби з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності необхідна більш тісна співпраця державних інспекторів з працівниками правоохоронних органів (структурні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України).

Такий об'єкт інтелектуальної власності як комерційна таємниця, за наявності правового регулювання його охорони, не має механізмів його ефективного захисту, наслідком чого є: крадіжка документації або інформації про існуючі об'єкти інтелектуальної власності; крадіжка виробів з впровадженими технічними рішеннями на підставі використання об'єктів інтелектуальної власності; несанкціонований допуск до технологій та документації, в яких реалізовані або відображені об'єкти інтелектуальної власності тощо [81].

Актуальною є проблема недобросовісного набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, коли заявки на промислові зразки та корисні моделі (охоронні документи на які видаються за результатами формальної експертизи), а також на знаки для товарів і послуг подаються з метою подальшого зловживання такими правами та перешкоджання здійсненню господарської діяльності дійсних виробників та доступу на ринок України оригінальної продукції.

Важко переоцінити наявність і роль творця в створенні не тільки інтелектуальної власності як такої, але і в існуванні сфери інтелектуальної власності взагалі. Розвиток національної творчості не має перспектив, якщо не існує процес підготовки фахівців, здатних до творчої праці, і автору не гарантована винагорода за його особисту творчу працю.

Держава має опікуватися також питанням створення необхідних умов для збереження й зміцнення свого інтелектуального потенціалу, а також для пошуку шляхів його якісного розвитку.

В Україні, як і у всьому сучасному світі, існує проблема утилізації (ліквідації) матеріального носія (за необхідністю), в якому реалізований (реалізовані) об'єкт (об'єкти) інтелектуальної власності. Необхідність утилізації (ліквідації) матеріального носія, в якому реалізований об'єкт (об'єкти) інтелектуальної власності обумовлюється, у першу чергу, екологічними проблемами забруднення:

- пластмасові вироби: пляшки, кульки, побутові прилади та деталі від них та ін.;
- металеві вироби: використані труби, деталі автотракторної техніки та інші металовироби;
- скляні вироби, гумові вироби, різноманітні вироби хімічного походження та ін.

Національна стратегія передбачає застосування системного, багатогалузевого і зваженого підходу до питань, пов'язаних із сферою інтелектуальної власності, який має базуватися на ефективному співробітництві на всіх рівнях державного устрою та суспільства і забезпечити зміцнення Національної системи інтелектуальної власності [12].

Сучасне світове співтовариство перейшло у стадію економічного розвитку, що зветься "економіка, заснована на знаннях", тому, головною ціллю державної політики в інтелектуальній сфері на середньострокову перспективу є сприяння формуванню та запровадженню сучасної моделі інтеграції інтелектуального потенціалу нації у внутрішній і світовий ринки, враховуючи як національну специфіку процесів перетворення інтелектуального надбання в конкурентоспроможну продукцію, так і відповідний світовий досвід. Забезпечення сталого розвитку економіки України потребує повноцінного використання наукового-технічного потенціалу в процесі технологічної

модернізації економіки, спрямування його на забезпечення реальних потреб розвитку економіки нашої країни на базі інноваційної моделі.

Метою Національної стратегії є забезпечення рівня правової, інституційної та соціальної бази, який відповідає міжнародно визнаним стандартам, для створення, охорони, захисту та найбільш повного використання інтелектуального потенціалу нації в інтересах розвитку конкурентоздатної економіки України, максимально заснованої на знаннях та інноваціях.

При цьому інтелектуальна власність має стати фундаментальним і міцним інструментом створення сприятливого середовища для творчої активності та вільної конкуренції, як базових засад економічного, соціального й культурного розвитку нашої держави.

Ураховуючи визначену мету та відповідно до пріоритетних завдань економічного розвитку нашої держави сформовані такі основні стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні та удосконалення Національної системи інтелектуальної власності:

- удосконалення нормативної бази в сфері інтелектуальної власності;
- удосконалення механізмів державного управління сферою інтелектуальної власності, подальший розвиток інституційної бази Національної системи інтелектуальної власності;
- покращення механізмів набуття правової охорони інтелектуальної власності;
- розвиток системи стимулювання в сфері інтелектуальної власності;
- удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності, створення ефективних механізмів попередження та боротьби з контрафакцією та піратством;
- підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури в сфері інтелектуальної власності;
- підвищення рівня освіти та професійного рівня в сфері інтелектуальної власності;

- розвиток міжнародного, регіонального та двостороннього співробітництва в сфері інтелектуальної власності і гармонійне інтегрування України в європейський та міжнародний інтелектуальний простір;
- забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку і збереження українського інтелектуального потенціалу;
- вирішення питань утилізації чи ліквідації виробів, в яких реалізовані об'єкти інтелектуальної власності, після їхнього використання в інтересах часткового розв'язання екологічних проблем забруднення [15].

Основні завдання Національної стратегії Зусилля державних органів, установ, організацій повинні бути зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку сфери інтелектуальної власності, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких:

- 1) для удосконалення нормативної бази:
  - продовження гармонізації законодавства в сфері інтелектуальної власності із загальним законодавством України та законодавством, що регулює інші сфери, законодавчих і відомчих нормативних актів, а також систематизація та уніфікація норм, що регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності;
  - приведення норм Цивільного кодексу України у відповідність до норм законодавства ЄС та внесення до нього змін, необхідність яких випливає з практики його застосування;
  - продовження процесу адаптації законодавства в сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС;
  - внесення до законодавства, що регулює питання набуття та здійснення прав на об'єкти інтелектуальної власності, змін, спрямованих на запобігання реєстрації прав з недобросовісними намірами;
  - удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із захистом та дотриманням прав інтелектуальної власності, економічними аспектами у сфері інтелектуальної власності;
  - постійний моніторинг міжнародної правової системи інтелектуальної власності та системи права ЄС;

- правове забезпечення системи електронного діловодства, включаючи електронне подання заявок на об'єкти інтелектуальної власності та ведення електронних державних реєстрів.

2) для удосконалення механізмів державного управління сферою інтелектуальної власності та розвитку інституційної бази:

- створення національного органу для організації та координації діяльності державних органів, установ і організацій, що наділені прямими і непрямими функціями в сфері інтелектуальної власності, а також для забезпечення орієнтації їх професійної діяльності на виконання чинного законодавства по забезпеченню дотримання прав інтелектуальної власності;

- подальше зміцнення співробітництва між органами, установами та організаціями, які входять до Національної системи інтелектуальної власності;

- розробка засад і механізмів організації та координації діяльності структур, що входять до складу Національної системи інтелектуальної власності;

- технологічне та інституційне удосконалення Національної системи інтелектуальної власності з урахуванням європейського та світового досвідів;

- удосконалення механізмів управління з боку держави створенням і використанням інтелектуального потенціалу суспільства в інтересах активізації інноваційного розвитку економіки;

- розвиток інформаційної мережі в сфері інтелектуальної власності на національному рівні з урахуванням найкращих досягнень у світовій практиці;

- удосконалення механізмів управління з боку держави створенням і використанням інтелектуального потенціалу суспільства в інтересах активізації інноваційного розвитку економіки;

- забезпечення виконання міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади функції з визначення шляхів найбільш ефективного використання результатів творчих, наукових і технічних досягнень, трансферу технологій та інноваційної діяльності;

- удосконалення механізмів формування управлінських рішень підрозділами з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук та галузевих академій за переліком завдань, які вони мають вирішувати, а також ресурсного забезпечення цих рішень;

- розробка механізмів оцінки вкладу інтелектуальної власності в розвиток економіки;

- посилення співробітництва Державної служби з національними органами, що наділені прямими і непрямими функціями з питань захисту і дотримання прав інтелектуальної власності, з Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства, Торгово-промисловою палатою України, Українським союзом промисловців і підприємців, Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України, установами та спілками з підтримки підприємницької діяльності, а також з європейськими та міжнародними структурами;

- удосконалення практичних механізмів по укріпленню інституційного потенціалу національних органів, що наділені прямими і непрямими функціями з питань захисту і дотримання прав інтелектуальної власності;

- поновлення в структурах державних органів, задіяних у сфері захисту прав інтелектуальної власності (МВС, митних органах тощо), спеціальних підрозділів;

- поглиблення спеціалізації та навчання суддів, розвиток судової експертизи в сфері інтелектуальної власності з метою застосування єдиних з кваліфікаційною експертизою заявок на об'єкти промислової власності підходів, створення спеціалізованого суду з інтелектуальної власності, а також розвиток альтернативних механізмів вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності (медіація).

3) для покращення механізмів набуття правової охорони інтелектуальної власності:

- забезпечення проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності на рівні провідних патентних відомств світу;
  - удосконалення методичного забезпечення експертизи заявок на об'єкти промислової власності;
  - модернізація системи інформаційних технологій, що використовуються у державній системі правової охорони інтелектуальної власності, приведення її у відповідність до сучасних технологій, які використовуються в сфері інтелектуальної власності провідними країнами Європи та світу;
  - розвиток патентно-інформаційного забезпечення в сфері інтелектуальної власності, забезпечення широкого доступу громадськості до інформації, пов'язаної з набуттям прав на об'єкти права інтелектуальної власності;
  - забезпечення виконання функцій Міжнародного пошукового органу й Органу міжнародної попередньої експертизи відповідно до Угоди між Державною службою і ВОІВ.
- 4) для покращення стимулювання в сфері інтелектуальної власності:
- удосконалення механізмів управління з боку держави створенням і використанням інтелектуального потенціалу українського суспільства в інтересах активізації інноваційного розвитку економіки;
  - удосконалення механізмів заохочення створення сприятливого інноваційного клімату, що ґрунтується на цінностях постіндустріального суспільства, яке базується на знаннях та ефективному використанні інтелектуальної власності;
  - сприяння інститутам творців об'єктів права інтелектуальної власності (авторам, винахідникам, виконавцям тощо), представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) та оцінювачів у сфері інтелектуальної власності;
  - підтримання діяльності творчих спілок та інших неурядових організацій країни, що діють у сфері інтелектуальної власності;

- удосконалення механізмів використання інноваційного потенціалу об'єктів інтелектуальної власності в інтересах потужного інноваційного розвитку економіки;
- забезпечення оптимального співвідношення між адміністративним регулюванням способів стимулювання інтелектуальної діяльності та їх регулюванням на підставі ринкових механізмів;
- залучення інвестицій приватного сектору в наукові дослідження, інновації та охорону інтелектуальної власності;
- розповсюдження знань відносно ролі інтелектуальної власності в стимулюванні конкуренції, зростанні конкурентоспроможності економіки, розвитку торгівлі та залученні інвестицій;
- створення та просування бренда країни з метою покращення іміджу продукції національних товаровиробників;
- розробка рекомендацій стосовно удосконалення діяльності з колективного управління, зміцнення потенціалу співробітництва організацій колективного управління країни із зарубіжними профільними організаціями;
- сприяння діяльності по збереженню та захисту фольклору та культурної національної спадщини;
- розвиток ринку інтелектуальної власності та створення умов для його моніторингу;
- активне залучення в ринкові відносини об'єктів інтелектуальної власності, створених за бюджетні кошти;
- сприяння процесу отримання прав інтелектуальної власності та здійснення їх оцінки з наступним введенням у господарський обіг в установах, на підприємствах і в закладах за напрямками наукової, науково-технічної, освітньої та виробничої діяльності, а також за напрямками діяльності, що пов'язані з наданням послуг;
- покращення системи економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових тощо) для активізації процесів створення, охорони та

комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, розвитку ринку цих об'єктів у країні, а також потужного інноваційного розвитку економіки.

5) в інтересах створення ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності, попередження та боротьби з контрафакцією та піратством:

- здійснення ефективних заходів із попередження та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності;
- опанування кращим європейським досвідом стосовно стандартів, що відносяться до порушення прав інтелектуальної власності;
- забезпечення дієвого захисту прав інтелектуальної власності в судовому та адміністративному порядку;
- розробка механізмів оцінювання причин і масштабів контрафакції та піратства;
- створення ефективних механізмів дотримання законодавства в сфері авторського та суміжних прав у цифровому середовищі;
- впровадження сумлінних практик захисту інтелектуальної власності та досягнення максимального успіху в зниженні рівня піратства та контрафакції;
- впровадження інтегрованих механізмів збору, обробки та розповсюдження даних про порушення прав інтелектуальної власності, забезпечення конструктивного діалогу із зацікавленими особами;
- створення сприятливих умов для правомірного використання об'єктів промислової власності, авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет;
- моніторинг діяльності та сприяння зміцненню менеджменту організацій колективного управління;
- покращення координації дій правоохоронних і контролюючих органів по боротьбі з порушеннями прав інтелектуальної власності та налагодження більш тісної співпраці державних інспекторів з питань інтелектуальної власності та працівників правоохоронних органів, зокрема

МВС України та органів прокуратури, у проведенні спільних заходів по боротьбі з порушенням законодавства у сфері інтелектуальної власності;

- впровадження механізмів інформування користувачів про можливі загрози щодо використання піратських і контрафактних товарів;
- активне використання інформаційних засобів і комунікацій у цілях боротьби з порушенням прав інтелектуальної власності.

б) для покращення обізнаності та розвитку високої культури широких верств населення в сфері інтелектуальної власності:

- інформування широких кіл громадськості та бізнесових кіл про роль і значення інтелектуальної власності з метою підвищення інтересу до створення та правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності, зростання конкурентоспроможності підприємств, економічного, соціального та культурного розвитку країни;

- розповсюдження та популяризація знань про законодавство в сфері інтелектуальної власності, важливість охорони та дотримання прав інтелектуальної власності для різноманітних категорій користувачів Національної системи інтелектуальної власності;

- надання доступу до інформації та знань у сфері інтелектуальної власності за допомогою сучасних засобів, інформаційних і комунікаційних технологій (веб-сайт Державної служби, сайти Державного підприємства "Український інститут промислової власності", Державної організації "Українське агентство з авторських та суміжних прав", інших органів, установ та організацій, наділених функціями та відповідальністю в сфері інтелектуальної власності);

- здійснення заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості та рівня усвідомлення молоді, що навчається, значення інтелектуальної власності в розв'язанні актуальних проблем суспільства (зміна клімату, впровадження екологічних інновацій, захист традиційних знань і фольклору тощо);

- організація заходів з питань залучення уваги до сфери інтелектуальної власності школярів, розвиток творчої активності молодого

покоління шляхом стимулювання дослідницької й інноваційної діяльності серед школярів.

7) для підвищення рівня освіти у сфері інтелектуальної власності:

- уточнення змісту освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів з позиції формування в державі творчих особистостей, здатних до створення об'єктів інтелектуальної власності;
- підтримання високого професійного рівня працівників державної системи правової охорони інтелектуальної власності, навчання суддів, співробітників правоохоронних та контролюючих органів.

8) для розширення міжнародного співробітництва:

- поглиблення міжнародного та регіонального співробітництва, двостороннього співробітництва з ВОІВ;
- укріплення співробітництва з установами ЄС у сфері інтелектуальної власності;
- поглиблення співпраці з національними патентними відомствами, міжнародними організаціями, задіяними у сфері інтелектуальної власності;
- інтернаціоналізація захисту об'єктів інтелектуальної власності, об'єднання зусиль у цілях боротьби з проявами контрафакції та піратства на місцевому, регіональному і міжнародному рівнях.

9) в інтересах забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки:

- розробка засад і механізмів забезпечення інтелектуальної безпеки в державі;
- забезпечення надійного захисту інтересів суб'єктів господарювання в сфері інтелектуальної власності, об'єктів інтелектуальної власності, носіїв інтелекту та продуктів їх розумової праці;
- розробка комплексу організаційно-правових, господарсько-економічних та інших заходів, спрямованих як на збереження і відтворення інтелектуального потенціалу в країні, так і підвищення престижності розумової праці, зацікавленості носіїв наукового інтелекту в плідній роботі;

- удосконалення науково-технічної політики, яка має відповідати новим соціально-економічним умовам розвитку нашої країни в контексті Світової організації торгівлі та євроінтеграції;
- підвищення суспільної та соціальної значущості висококваліфікованих фахівців і провідних вчених.

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення впровадження Національної стратегії повинно бути на рівні та в обсягах, що забезпечать подальший розвиток сфери інтелектуальної власності, у результаті чого будуть створені передумови для зростання конкурентоспроможності та досягнення успіху Україною на інноваційному шляху її розвитку [85].

Досягнення цього передбачається шляхом:

- забезпечення необхідних фінансових і матеріально-технічних умов функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності;
- запровадження системи значимих економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових та ін.) щодо створення та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності;
- запровадження грантів, премій, стипендій та інших заохочень у системі освітніх, наукових і науково-дослідних установ за напрямом модернізації інструментів використання та просування інтелектуальної власності;
- збільшення бюджетного фінансування програм підготовки та підвищення кваліфікації фахівців Національної системи інтелектуальної власності (суддів, працівників правоохоронних та контролюючих органів тощо);
- спрощення процедури закупівлі зарубіжних комерційних баз даних у відповідності зі сталою міжнародною практикою для забезпечення якісного виконання Державною службою функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи з метою зменшення фінансового навантаження;

- залучення інвестицій приватного сектору в наукові дослідження, інновації та охорону інтелектуальної власності;
- залучення позабюджетних джерел фінансування через участь у проєктах і програмах зовнішньої та технічної фінансової допомоги з боку донорів у межах сфери інтелектуальної власності.

Впровадження Національної стратегії сприятиме подальшому розвитку та функціонуванню Національної системи інтелектуальної власності на якісно новому рівні та надасть змогу забезпечити:

- сприяння покращенню конкурентоспроможного підприємницького середовища, яке базується на результатах інтелектуальної діяльності, що сформує належні умови для переходу до інноваційної моделі економічного зростання країни;
- зростання інституційного та функціонального потенціалу Національної системи інтелектуальної власності;
- здійснення якісної організації та координації діяльності державних органів, установ та організацій, що наділені функціями та відповідальністю в сфері інтелектуальної власності, зміцнення їхніх взаємозв'язків для забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, попередження контрафакції та піратства і боротьби з цими явищами;
- зростання рівня освіти, поінформованості та культури суспільства в сфері інтелектуальної власності, що призведе до зменшення використання піратських і контрафактних товарів, випадків недобросовісної конкуренції;
- підвищення рівня підготовки та кваліфікації фахівців державної системи правової охорони інтелектуальної власності, працівників судових, правоохоронних та контролюючих органів;
- стимулювання створення, правового захисту та правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності в якості стратегічного інструменту формування умов для переходу до інноваційної моделі зростання економіки як наважливого кроку для побудови постіндустріального суспільства;

- виконання Державною службою функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи на високому якісному рівні;
- впровадження сучасних інформаційних технологій, удосконалення інформаційного забезпечення в сфері інтелектуальної власності;
- забезпечення доступу широкому колу громадськості до інформації, пов'язаної з різними аспектами набуття, здійснення, захисту та дотримання прав інтелектуальної власності;
- удосконалення національного законодавства в сфері інтелектуальної власності у відповідності до європейських норм і стандартів для забезпечення надійного захисту прав інтелектуальної власності та зменшення обсягу правопорушень у цій сфері;
- розширення ринку та зростання капіталізації інтелектуальної власності, що відповідає рівню постіндустріального суспільства;
- зростання привабливості та престижу творчої, інтелектуальної діяльності, створення сприятливого інноваційного клімату;
- зростання іміджу нашої країни як правової держави, в якій здійснюється ефективний захист прав інтелектуальної власності, що буде сприяти залученню іноземних інвестицій;
- створення ефективних механізмів забезпечення інтелектуальної безпеки в країні для надійного розвитку та збереження українського інтелекту;
- покращення екологічного стану країни.

Це, у свою чергу, призведе до:

- розвитку економіки України на базі інноваційної моделі;
- збереження та розвитку інтелектуального потенціалу нації;
- інтеграції України до світового співтовариства як його повноправного члена;
- покращення міжнародного іміджу України та її інвестиційної привабливості.

Аналіз існуючої системи державного управління сферою інтелектуальної власності дозволяє зробити висновок про основну спрямованість її діяльності, фактично, на вирішення питань охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності (регулюючі впливи) і залишення без належної уваги вирішення питань організуючих і координуючих впливів на сферу інтелектуальної власності з метою інноваційного розвитку економіки України. Однак, із запропонованими змінами відбудеться не тільки покращення захисту прав інтелектуальної власності, а також заохочення та впевненість для авторів створювати новітні об'єкти інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Сучасне світове співтовариство перейшло у стадію економічного розвитку, що зветься "економіка, заснована на знаннях", тому, головною ціллю державної політики в інтелектуальній сфері на середньострокову перспективу є сприяння формуванню та запровадженню сучасної моделі інтеграції інтелектуального потенціалу нації у внутрішній і світовий ринки, враховуючи як національну специфіку процесів перетворення інтелектуального надбання в конкурентоспроможну продукцію, так і відповідний світовий досвід. Національна стратегія передбачає застосування системного, багатогалузевого і зваженого підходу до питань, пов'язаних із сферою інтелектуальної власності, який має базуватися на ефективному співробітництві на всіх рівнях державного устрою та суспільства і забезпечити зміцнення Національної системи інтелектуальної власності.

2. За результатами дослідження встановлено, що визначальним фактором генерування економічних вигод в умовах постіндустріальної економіки є інтелектуальний потенціал суб'єктів господарювання. Розвиток парадигми обліку та фінансової звітності повинен також враховувати необхідність розширення методологічного апарату для забезпечення повноцінного визнання інтелектуальної складової економічного потенціалу підприємства, формалізованого введення цього об'єкта в обліково-звітну систему. Теоретичний базис фінансової звітності запропоновано доповнити окремими положеннями органічної балансової теорії, адаптованими до сучасних умов ведення бізнесу.

3. Внаслідок впровадження в обліково-звітну методологію положень концепції збереження інтелектуального капіталу та підходу відновної вартості в оцінюванні активів, формат бухгалтерського балансу запропоновано доповнити статтями „Інтелектуальні активи”, „Інтелектуальний капітал”, „Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу”, „Сукупний дохід”,

„Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів” і „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Включення вказаних статей не просто доповнює формат звітності, а принципово покращує її репрезентативну спроможність, дає змогу скоротити різниці між балансовими й ринковими вартостями капіталу корпорацій.

ВИСНОВКИ

1. У роботі визначено, що дослідження інтелектуального капіталу є одним із самих прогресивних і новітніх завдань при розгляді питання нематеріальних активів. Звідси, інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені. Таке широке визначення охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новини, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток.
2. До основних характерних рис нематеріальних активів відносяться: відсутність матеріально-речовинної (фізичної) структури, здатність приносити користь підприємству, використання протягом тривалого часу, велика міра невизначеності розмірів можливого прибутку від їх використання.
3. Відповідно до чинного законодавства нематеріальні активи умовно можна розділити на дві групи з подальшою структурною класифікацією: об'єкти майнових прав інтелектуальної власності, як результат творчої діяльності людини та інші об'єкти майнових прав, викликані існуванням права власності на майно взагалі.
4. Для застосування того чи іншого методу оцінки вартості нематеріальних активів необхідно дотримуватись певних принципів, які можна сформулювати таким чином: принцип корисності, принцип очікування, принцип ефективності придбання, принцип попиту і пропозиції, принцип відповідності ринковим умовам, принцип залежності від умов зовнішнього середовища. Інтелектуальна власність у широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній областях.
5. Встановлено, що однією з причин невідповідності узвичаєного на теперішній час формату публічної фінансової звітності реальним умовам ведення бізнесу суспільно значимими компаніями є відставання теоретичних положень бухгалтерського обліку від реалій цивілізаційного

- розвитку. Обґрунтовано, що вирішення цієї проблеми необхідно здійснювати крізь призму розроблення нової парадигми фінансового обліку, теоретичний базис якої, на відміну від інших парадигмальних облікових конструкцій, слід розширити введенням прийнятних для сучасної практики положень органічної балансової теорії та окремих аспектів фізичної економії. Це дає змогу підвищити рівень прозорості звітності за рахунок відображення соціально-екологічної ефективності їхнього функціонування.
6. Теоретичний базис фінансової звітності запропоновано доповнити окремими положеннями органічної балансової теорії, адаптованими до сучасних умов ведення бізнесу. Внаслідок впровадження в обліково-звітну методологію положень концепції збереження інтелектуального капіталу та підходу відновної вартості в оцінюванні активів, формат бухгалтерського балансу запропоновано доповнити статтями „Інтелектуальні активи”, „Інтелектуальний капітал”, „Резерв на моральний (технологічний) знос основного капіталу”, „Сукупний дохід”, „Дооцінка (уцінка) інтелектуальних активів” і „Втрати від морального зносу основного капіталу”. Включення вказаних статей не просто доповнює формат звітності, а принципово покращує її репрезентативну спроможність, дає змогу скоротити різниці між балансовими й ринковими вартостями капіталу корпорацій.
  7. Рівень довіри до публічної звітності корпорацій залежить від рівня верифікації інформації, представленої в ній. Запропоновані шляхи розвитку формату публічної корпоративної звітності обумовлюють необхідність розширення поля її верифікації – включення в програми аудиту нових об’єктів (інтелектуальні активи й капітал, моральний (технологічний) знос основного капіталу, фактори соціально-екологічної ефективності функціонування економічних суб’єктів тощо), розроблення методик їхньої перевірки тощо. Удосконалення в такий спосіб організаційно-методичного забезпечення експертизи публічної звітності корпорацій створить передумови для підвищення рівня прозорості їхньої діяльності.

8. За результатами дослідження встановлено, що використовувана в теорії і практиці методика фінансового аналізу не може вважатися досконалою та ефективною для умов постіндустріальної економіки, що спричинено неспроможністю існуючим аналітичним інструментарієм об'єктивно кількісно оцінити вплив інтелектуальних факторів на фінансово-економічну позицію та ефективність функціонування підприємств. Введення до формату звітності додаткових статей дає змогу побудувати нові оцінно-аналітичні індикатори, які, на відміну від існуючих аналітичних показників, забезпечують можливості проведення аналізу стійкості фінансово-майнової позиції корпорації з урахуванням ефективності реалізації інтелектуального потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. – с. 278.
2. Баженов М. І. Роздуми про доцільність створення в Україні спеціалізованих судів у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 6-1. Том 1. 2014. С. 121-126.
3. Бойко Н.В., Плікус І.Й. Інтелектуальний капітал підприємства, як фактор його стійкого розвитку в економіці заснованій на знаннях. Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки : зб. мат. міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 листопада 2014 р.). – К. : Київський науковий економічний центр, 2014. – Ч. 4. – С. 105–108.
4. Близнюк І. А. Інтелектуальна власність і закон. Теоретичні питання. Праці з інтелектуальної власності. Актуальні проблеми авторських і суміжних прав / під заг. ред. С. П. Лукніцкого. М., 2001.
5. Верба І.І., Коваль В.О. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 237с.
6. Гавкалова Н.Л., Маркова Н.С. Формування та використання інтелектуально капіталу: Наук. видання. – Х., 2006. – 252 с.
7. Гарбуз Т. Історичні аспекти створення та розвитку системи державної охорони прав на об'єкти промислової власності. Підприємництво, господарство і право. 2015. № 10. С. 24-27.
8. Дахно І. Право інтелектуальної власності : Навчальний посібник. - К.: Либідь, 2002. -199 с.

9. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_769.

10. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770.

11. Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005.

12. Жилінкова О. В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та закордоном: монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 280 с.

13. Загородна О.М., Серединська В.М. Аналітичний інструментарій оцінювання результатів діяльності підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – № 21.-С.697-704,

14. Захист прав на об'єкти промислової власності. Держ. патентне відомство України; За ред. В.Л.Петрова . -К.: Б.в., 1999. -28 с.

15. Зоря С.Ю. Особливості захисту інтелектуальної власності у міжнародному праві. Теорія та практика державного управління 1(52)/2016 с.1-6

16. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» // Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5.

17. Інтелектуальна власність в Україні : Нормативна база. Укл. О. М. Роїна. -К.: КНТ, 2003. -438 с.

18. Інтелектуальна власність в Україні : Проблеми теорії і практики. Ред.: Ю.С. Шемшученко.-К., 2002. -422 с.

19. Інтелектуальна власність: Словник-довідник : У 2 т. Ред. О.Д. Святоцький; Державне патентне відомство України. -К. : Ін Юре. -2000.
20. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // ВВР України. – 1996 – № 30 – Ст. 141.
21. Колесніченко В. В. Особливості адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності. Адміністративне право і процес. № 2(8). 2014. С. 174-180.
22. Литвин, З. Б. Деякі аспекти аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 11 трав. 2016 р.] / редкол. : З. В. Гуцайлюк, В. А. Дерій, Г. П. Журавель [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2016. - С. 357-361.
23. Литвин З.Б. Проблеми та перспективи розвитку теорії і практики обліку, контролю, економічного аналізу і статистики" : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 5 грудня 2014 р. - Тернопіль: Астон, 2014. - 159 с.
24. Лучко М., Савчук Л. Динаміка інвестиційно-інноваційного розвитку України: реалії та перспективи. Соціально-економічні проблеми і держава. — 2015. — Вип. 1 (12). — С. 96-106.
25. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності: Навч. посіб. *Електронний ресурс+ / А.С. Ромашко, І.І. Верба, В.В. Пригода К.: НТУУ "КПІ", 2013. – 160 с.
26. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності / *упоряд. : А. М. Горнісевич, С. М. Болюлий+. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2013. – 442 с.
27. Мікульонок І. Основи інтелектуальної власності : Навчальний посібник. -К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка" НТУУ "КПІ": Ліра-К, 2005. - 230с.
28. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав».

29. Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності».
30. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності. 2016. URI: http://sips.gov.ua/ua/industrial_ownership.html
31. Оформлення документів на отримання охоронних документів на: зазначення походження товару *Електронний ресурс+. – Режим доступу: <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fwww.pu.if.ua%2Finst%2Fndc%2Fintelect%2Fname.html>.
32. Охорона промислової власності в Україні. Акад. правових наук України. Ін-т інтелектуальної власності і права; За ред. О.Д.Святоцького, В.Л.Петрова; Передм. В.Я.Таций. -К.: Вид. Дім "Ін Юре", 1999. -397 с.
33. Паризька конвенція з охорони промислової власності від 20 берез. 1883 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
34. Підпригора О. Законодавство України про інтелектуальну власність. - Харків: Консум, 1997. -190 с.
35. Підпригора О. Право інтелектуальної власності України : Навчальний посібник для студ. юридичних вузів і фак. ун-тів. -К.: Юрінком Інтер, 1998. -333 с.
36. Плікус І.Й. Економічний потенціал підприємств, що функціонують в економіці, заснованій на знаннях. Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 303–307.
37. Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель від 15 березня 2002 року № 197.
38. Правила розгляду заявки на промисловий зразок від 18 березня 2002 року № 198.
39. Право інтелектуальної власності: Навч. посіб. / В. Р. Кравець, В. Г. Олюха, О. М. Стець та ін.; за заг. ред. Кравця В. Р., Олюхи В. Г.– К. : Центр учбової літератури, 2012. – 270 с.
40. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року// ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

41. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // ВВР України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
42. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 року // ВВР України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.
43. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15 травня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
44. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України – 1994. – № 16. – Ст. 93.
45. Про дію міжнародних договорів в Україні: Закон України від 22 грудня 1993 року // ВВР. – 1994. – № 50. – Ст. 473.
46. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року // ВВР України. – 1992. – № 1. – Ст. 1.
47. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
48. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України від 5 липня 1994 року // ВВР України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.
49. Про кінематографію: Закон України від 13 січня 1998 року // ВВР України. – 1998. – № 22. – Ст. 114.
50. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 року // ВВР України. – 2000. – № 36. – Ст. 229.
51. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 1994 року // ВВР України. – 1994. – № 10. – Ст. 45
52. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року // ВВР України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.
53. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
54. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 17 липня 2001 року // ВВР України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.

55. Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин: Закон України від 2 серпня 2006 року // ВВРУ країни. – 2006. – № 39. – Ст. 343.

56. Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми: Закон України від 20 вересня 2001 року// ВВР України. – 2002. – № 2. – Ст. 15.

57. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення: Закон України від 20 вересня 2001 року // ВВР України. – 2002. – № 2. – Ст. 13.

58. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.

59. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року//ВВР України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

60. Програма співробітництва між Державною службою інтелектуальної власності України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності на 2014-2016 роки»: Міжнародний документ від 30 вересня 2014 року. ВРУ: офіційний веб-портал. 2014. URI: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_006

61. П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» від 18.10.99 р. №242 (Нормативний документ бухгалтерського обліку).

62. Саченко С.І., Черешнюк О.М. Концепція обліку нематеріальних активів. Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: матеріали III міжнародної науково – практичної конференції (м.Тернопіль, 10 вересня 2019 року), Тернопіль: ТНЕУ, 2019 . С.277-280

63. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. – Вид. 2, змін. І. – К.: НУБіП України, 2016. – 355 с.

64. Семків В. О., Шандра Р. С.Інтелектуальна власність: підручник – Львів: Галицький друкар,2015 – с. 225.

65. Семків В. О., Шандра Р. С.Інтелектуальна власність : підручник. – Львів: Галицький друкар,2015.с 233-234

66. Серединська В.М. Оцінювання конкурентоспроможності з позицій учасників ринку. Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі: Матеріали 6-ої регіональної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів – (Тернопіль, 26 квітня 2016р.) Тернопіль: ТНТУ, 2016. – 266 с.

67. Серединська В.М. Загородна О.М. Конкурентоспроможність продукції: значення та сфера застосування. Інфраструктура ринку.–2017.– № 4. – С.93-98.

68. Солощук М. Капінос М. Лерентович Е. Введення в інтелектуальну власність (тема 1). Інтелектуальна власність. – 2012. – № 1. – С. 69–77.

69. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ VII. Договори у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmu.gov.ua/kmudocsEA00_Ukraine

70. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/go/981_018](http://zakon.rada.gov.ua/go/981_018) від 15 квіт. 1994 р.

71. Українська делегація взяла участь у засіданні Постійного комітету ВОІВ // *Електроний ресурс+ – режим доступу: http://www.uipv.org/ua/index.html?_m=publications&_t=rec&id=3323

72. Франчайзинг: Навчальний посібник / За ред. О. Є. Кузьміна. –К.: Знання, 2011. – 267 с.

73. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності. Навчальний посібник. – К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2003.

74. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року/ Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-41. – ст.356; з наступними змінами та доповненнями.

75. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

76. Чекаленко Л. Лісабонський компроміс. *International Review: відносини Україна – ЄС: в пошуку інституційних трансформацій* № 2(6) липень 2008 1.2-2

77. Черешнюк, О. М. Аудит ефективності інноваційної діяльності. Облік, оподаткування і контроль : теорія та методологія : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [м. Тернопіль, 30 черв. 2017 р.] / редкол. : Bartosiewicz Sławomir, Henning Dräger, Korzeb Zbigniew [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2017. - С.272-274.

78. Черешнюк, О. М. Інноваційна діяльність промислових підприємств : нефінансовий аспект. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 10-11 жовт. 2014 р.] / редкол. : З. В. Задорожний, В. А. Дерій, М. Р. Лучко [та ін.] ; гол. ред. З. В. Задорожний. - Тернопіль : ТНЕУ, 2014. - С. 260-262.

79. Шестерняк, М. М. Економічний аналіз: перспективи розвитку. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті : національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. П'ятнадцятої Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених [м. Тернопіль, 29-30 берез. 2018 р.] / редкол. : Л. П. Амбрик, О. В. Борисяк, М. М. Брик [та ін.] ; відп. за вип. В. О. Онищук. - Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 233-235.

80. Шестерняк М. М. Методи оцінки нематеріальних активів як внеску до спільної діяльності. Напрями модернізації фінансово-економічної системи держави, регіонів, підприємств, організацій : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф.[м. Вінниця, 17 квіт. 2019 р.] : у 2-х т. Т.1. Ч.1. / За заг. ред. В.І. Мельник. Тернопіль : Крок, 2019. – С. 214-217.

81. Ястремська О. О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 124 с.

82. Brayer G. *International trademark protection*. International Trademark Association, New York, 2016 – P. 86 2.1-2

83. Evans G. E. Recent developments in the protection of trademarks and trade names in the European Union: from conflict to coexistence. *The Trademark Reporter*. – 2007. – № 4. – Vol. 97. – P. 1008–1048.

84. George A. Akerlof. The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, v.84, August 1970, p.488-500. Перевод Е. И. Николаенко.

85. Mayer B. The new European union trademark regulation. Official blog: Legal update; june – 2016 – P. 1-3.